

Univerzita Karlova
Pedagogická fakulta
Katedra dějin a didaktiky dějepisu

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Význam děkana Jana Svobody pro chrám sv. Bartoloměje a Kolín
Importance of the dean Jan Svoboda for St. Bartholomew's Church and Kolín

Petr Balouš

Vedoucí práce: Mgr. Dušan Foltýn

Studijní program: Dějepis se zaměřením na vzdělávání (B0114A120003)

2025

Odevzdáním této bakalářské práce na téma *Význam děkana Jana Svobody pro chrám sv. Bartoloměje a Kolín* potvrzuji, že jsem ji vypracoval pod vedením vedoucího práce samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Prohlašuji, že jsem při její tvorbě nepoužil nástrojů umělé inteligence jiným způsobem, než je uvedeno ve vyjádření, které je součástí textu práce. Dále potvrzuji, že tato práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

Ve Velimi 9. července 2025

Rád bych touto cestou upřímně poděkoval vedoucímu své práce, Mgr. Dušanu Foltýnovi, za odborné konzultace, cenné rady a velkou trpělivost, kterou mi během zpracování práce věnoval. Mé poděkování patří také pracovníkům kolínského archivu, muzea, regionálního oddělení kolínské knihovny a pracovníkům Archivu Pražského hradu za ochotu a pomoc při dohledávání jednotlivých zdrojů a fotografií. V neposlední řadě děkuji své rodině a přátelům za stálou podporu, motivaci a pochopení.

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá působením děkana Jana Svobody v chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně nad Labem a ve městě samotném v letech 1848–1889, tedy od počátku jeho působení až do jeho úmrtí. Pozornost je věnována zejména jednotlivým projektům, na nichž se děkan podílel, a rozsáhlé rekonstrukci zmíněného chrámu vedené architektem Josefem Mockerem po roce 1870. Práce je založena především na metodě archivního výzkumu, zejména na studiu kronik a dalších primárních pramenů uložených ve Státním okresním archivu v Kolíně, Římskokatolické farnosti v Kolíně a Regionálním muzeu v Kolíně. Doplňkovým zdrojem je osobní fond architekta Josefa Mockera uložený v Archivu Pražského hradu, který slouží k doplnění informací o plánech oprav chrámu a přilehlé zvonice. Dalšími použitými metodami jsou studium sekundární literatury a terénní průzkum jednotlivých objektů.

KLÍČOVÁ SLOVA

chrám sv. Bartoloměje v Kolíně, děkan Jan Svoboda, Jednota pro obnovu chrámu sv. Bartoloměje, přestavba chrámu sv. Bartoloměje

ABSTRACT

The bachelor's thesis focuses on the activities of Dean Jan Svoboda at the Church of St. Bartholomew in Kolín nad Labem and in the town itself between 1848 and 1889, that is, from the beginning of his tenure until his death. Particular attention is paid to individual projects in which the dean was involved, as well as to the extensive reconstruction of the aforementioned church led by architect Josef Mocker after 1870. The thesis is based primarily on archival research, especially the study of chronicles and other primary sources held in the State District Archive in Kolín, the Roman Catholic Parish in Kolín, and the Regional Museum in Kolín. A supplementary source is the personal collection of architect Josef Mocker, stored in the Archive of Prague Castle, which serves to provide additional information on the plans for the restoration of the church and the adjacent bell tower. Additional methods include the study of secondary literature and field research of the individual structures.

KEYWORDS

Church of St. Bartholomew in Kolín, dean Jan Svoboda, Society for the Restoration of the Church of St. Bartholomew, Reconstruction of the Church of St. Bartholomew

Obsah

Úvod	6
1 Jan Svoboda.....	10
1.1 Od narození po funkci kolínského kaplana	11
1.2 Rodina Jana Svobody	13
2 Činnost Jana Svobody v Kolíně mimo chrám sv. Bartoloměje	15
2.1 Oprava kostnice	16
2.2 Kaple Panny Marie Sedmibolestné.....	21
2.3 První veřejná knihovna	23
2.4 Revitalizace zahrad na parkánu	28
2.5 Zálabský hřbitov a stavba vlastní hrobky	29
3 Chrám sv. Bartoloměje v Kolíně	39
3.1 Historie chrámu sv. Bartoloměje do roku 1796.....	39
3.2 Od velkého požáru 1796 do smrti Jana Svobody	42
3.2.1 Nástup Josefa Mockera a založení Jednoty	47
3.3 Chrám sv. Bartoloměje po roce 1889	55
4 Literární činnost Jana Svobody	60
Závěr.....	63
Zdroje.....	66
4.1 Prameny	66
4.2 Literatura.....	67
4.3 Internetové zdroje	70
Seznam obrázků	72

Úvod

Po nástupu do prvního ročníku na Pedagogické fakultě Univerzity Karlovy a absolvování úvodních přednášek z českých a obecných dějin na Katedře dějin a didaktiky dějepisu jsem se začal na historické památky dívat zcela novým pohledem. Zvláštní pozornost jsem věnoval církevní památce, která se nachází nedaleko mého bydliště, arciděkanskému chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně nad Labem. Tato monumentální stavba, dominující panoramatu města, mě zaujala nejen svou architektonickou krásou, ale i historií, která se k ní pojí. Při častých návštěvách tohoto místa jsem obdivoval nejen jeho polohu na návrší nad městem, ale i osobnosti, které se zapsaly do dějin chrámu i samotného Kolína.

Při jedné z prohlídek zahrad na parkánu, které obklopují chrámový areál, jsem narazil na vápencovou desku s vytesaným jménem a titulem děkana Jana Svobody. Zpočátku jsem této informaci nepřikládal větší význam. Když jsem však později spatřil další desku se stejným jménem, vzbudilo to ve mně zvědavost a vedlo mě k otázkám, čím byl tento člověk tak výjimečný, že je v chrámovém areálu připomínán hned několika pamětními deskami. Následná komentovaná prohlídka chrámu a návštěva Státního okresního archivu v Kolíně mi přinesly zásadní poznatek. Děkan Jan Svoboda byl jednou z významnějších osobností, které se zapsaly do historie chrámu sv. Bartoloměje i samotného města. Jeho zásluhy, jako např. iniciování rekonstrukce chátrajícího kostela, oprava kostnice, založení první veřejné knihovny či úpravy areálu chrámu a městského hřbitova, mě značně zaujaly. Jeho iniciativa se netýkala pouze samotného chrámu, ale zasahovala i do dalších církevních budov, pozemků a veřejného prostoru města. Postupně jsem si začal uvědomovat, že osobnost Jana Svobody je nejen historicky významná, ale i nedoceněná. Z těchto důvodů jsem se rozhodl věnovat svou bakalářskou práci právě této osobnosti, abych lépe porozuměl jejímu přínosu pro chrám, město i změny, které podnítila. Cílem mé práce je přiblížit bohatou historii arciděkanského chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně a připomenout význam jednoho z jeho nejvýznamnějších představitelů, jehož činnost přesahovala náboženské povinnosti a měla i do jisté míry dopad na kulturní dění ve městě.

Při studiu sekundární literatury mě překvapilo, jak málo se o děkanovi Svobodovi napsalo. Teprve jeho vlastní kroniky, poznámky a záznamy, na nichž se podílel, mi umožnily rekonstruovat jeho působení a pochopit rozsah jeho aktivit. Dnes je jméno děkana Svobody

v Kolíně téměř zapomenuté, a proto jsem se rozhodl shromáždit dostupné informace o jeho životě i činnosti a předložit je v této práci s názvem *Význam děkana Jana Svobody pro chrám sv. Bartoloměje a Kolín*.

Tuto práci chápu jako příspěvek k regionální historiografii a jako pokus připomenout významného, a přesto takřka neznámého muže, který svou činností ovlivnil podobu kolínského děkanství a města od poloviny 19. století.

Práce je koncipována do několika částí. První kapitola se věnuje životu děkana Svobody od jeho narození až po jeho jmenování kolínským kaplanem. Zvláštní pozornost je věnována i rodinnému zázemí a sociálním podmínkám, které umožnily jeho studia a pozdější duchovní kariéru. Práce se taktéž zaměřuje na rodinné příslušníky Jana Svobody.

Druhá kapitola této práce se zaměřuje na působení Jana Svobody v Kolíně mimo chrám sv. Bartoloměje. Podrobně jsou zde analyzovány jeho nejvýznamnější iniciativy, mezi něž patří zejména revitalizace chrámového areálu včetně kostnice u chrámu sv. Bartoloměje, založení první veřejné knihovny ve městě a výstavba vlastní rodinné hrobky na starém Zálabském hřbitově. Okrajově je zde také naznačen charakter jeho vztahů s městskou radou, které hrály důležitou roli při prosazování jeho záměrů.

Třetí kapitola se soustředí na dějiny chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně. Hlavní pozornost je věnována období, během něhož v Kolíně působil Jan Svoboda. Okrajově je zde věnován prostor osobnosti architekta Josefa Mockera, jenž se významně zasloužil o obnovu chrámu a jehož jméno je pevně spojeno s puristickými zásahy do historických staveb v českých zemích. Pozornost je dále zaměřena na vznik a činnost Jednoty pro obnovu chrámu sv. Bartoloměje. Závěrečná část kapitoly se věnuje vývoji osudů chrámu po roce 1889, kdy došlo k výraznějším architektonickým proměnám této památky.

Čtvrtá a závěrečná kapitola je věnována literární činnosti děkana Jana Svobody. Zabývá se jeho způsobem psaní, přehledem knih, které sepsal, a kronik, na jejichž vzniku se podílel.

Metody, prameny, literatura a badatelské otázky

Pro zpracování této bakalářské práce jsem zvolil metodu založenou na studiu primárních pramenů, mezi něž patří kroniky, pamětní knihy, rukopisy a další dokumenty uložené ve Státním okresním archivu v Kolíně, Římskokatolické farnosti Kolín, Regionálním muzeu v Kolíně a Archivu Pražského hradu. Studie je dále doplněna poznatky z dobové literatury, sekundární literatury a vlastního pozorování během terénního výzkumu.

Důležitými zdroji informací byly především kroniky, na jejichž sepsání se Jan Svoboda přímo podílel, *Pamětní kniha 1836–1891 Římskokatolické farnosti v Kolíně* a *Kronika Jana Svobody*, a dále účetní kniha *Hospodářská kniha děkanství kolínského 1871–1941*. Tyto prameny poskytují autentické svědectví o jeho působení a reflektují nejen osobní rovinu jeho života, ale také širší kontext dobového církevního a společenského dění. K významnějším pramenům zachycujícím dění v Kolíně patří taktéž *Pamětní kniha (1836) 1886–1900* od Františka Potůčka, jenž se osobně znal s děkanem Janem Svobodou.

Jako sekundární metoda byla využita analýza odborné literatury, zejména regionálních historických studií a monografií o architektuře arciděkanského chrámu. Dále jsem podnikl terénní výzkum, který zahrnoval návštěvy jednotlivých lokalit, jež s osobností Jana Svobody úzce souvisejí – chrám sv. Bartoloměje, zahrady na parkánu, kolínskou kostnici, starý Zálabský hřbitov a další objekty. Tento terénní výzkum mi umožnil nejen fotografickou dokumentaci současného stavu těchto památek, ale i porovnání s archivními podklady a vytvoření vlastní interpretace jejich vývoje.

Na počátku práce jsem si stanovil několik klíčových badatelských otázek, které mi sloužily jako vodítko.

1. Jaké bylo rodinné zázemí Jana Svobody před jeho jmenováním kaplanem v Kolíně?
2. Jaké konkrétní zásluhy měl Jan Svoboda na obnově a rozvoji chrámu sv. Bartoloměje a jeho přilehlého areálu?
3. Jak se podílel na rozvoji kulturního a společenského života ve městě?
4. Jaké bylo dobové a současné vnímání osobnosti Jana Svobody veřejností a historiky?
5. Jakých změn doznal chrám sv. Bartoloměje a jeho okolí v důsledku Svobodova působení mezi lety 1848–1889?

6. Hrál Jan Svoboda klíčovou roli při záchraně chrámu sv. Bartoloměje?
7. Nakolik odpovídá skutečný historický význam této osobnosti postavení, které jí bývá v dějinách Kolína přisuzováno?
8. Jaký byl význam spolku Jednota pro obnovu chrámu sv. Bartoloměje a jakou roli v něm sehrál děkan Svoboda?

Cílem tohoto pracovního postupu je nejen zmapovat život a činnost děkana Svobody, ale rovněž zasadit jeho osobnost do širšího historického a částečně i kulturního kontextu Kolína 19. století. Při interpretaci pramenů jsem dbal na objektivitu a konfrontaci více zdrojů, zároveň jsem si však byl vědom subjektivního charakteru Svobodových textů, které je třeba číst s určitou mírou kritického odstupu.

Při tvorbě bibliografických citací a odkazů byl použit citační úzus Českého časopisu historického.

1 Jan Svoboda

V této části práce se zaměřím na příběh Jana Svobody před jeho nástupem do funkce kolínského kaplana, tedy ještě předtím, než začal aktivně ovlivňovat duchovní i společenský život místních obyvatel. Klíčové je porozumět jeho rodinnému a sociálnímu zázemí, které mu poskytlo pevné základy pro jeho pozdější činnost, nejen duchovní, ale také stavební. Právě toto zázemí mu umožnilo investovat nemalé finanční prostředky do projektů, které zahrnovaly rekonstrukci chrámu i revitalizaci přilehlých církevních objektů.

Důležitou roli sehrála Svobodova rodina, která mu poskytla nejen materiální podporu, ale také důvěru a zázemí potřebné k tomu, aby se mohl vydat na dráhu duchovního. Tato skutečnost je obzvláště zajímavá, neboť na počátku 19. století nebylo obvyklé, aby se prvorozený syn vydal na studia. V tehdejší společnosti bylo běžnější, že právě prvorozený syn přebíral po otci rodinné hospodářství, mlýn či řemeslo, a zajišťoval tak kontinuitu rodinného podniku. Mlynářství bylo v této době považováno za vážené a ekonomicky velmi výnosné řemeslo. Často bylo spojované s vyšším společenským statutem a vlastnictvím značného majetku. Mlýn představoval důležitý společenský a hospodářský uzel v rámci obce. Mladší synové, kteří neměli nárok na dědictví, byli často posíláni právě na studia, aby se mohli uplatnit v duchovní nebo intelektuální sféře. O to více je pozoruhodné, že se právě Jan Svoboda, jakožto prvorozený, vydal touto méně obvyklou cestou. Tato skutečnost napovídá, že jeho rodina musela být majetkově velmi silná. Nelze vyloučit, že rozhodující roli sehrál také Janův osobní projev talentu, zbožnosti či intelektuálního nadání, které mohlo přesvědčit rodinu o možnosti duchovní kariéry. Ojedinělý životní směr Jana Svobody tak můžeme chápat jako výsledek souhry materiálního zázemí, rodinné podpory a osobních kvalit, které se později promítly do jeho působení v Kolíně i jeho rozsáhlé práce pro místní občany.

Obrázek 1: Fotografický portrét Jana Nepomuka Svobody před rokem 1866

1.1 Od narození po funkci kolínského kaplana

Jan Svoboda se narodil 17. května roku 1821 v odpoledních hodinách do rodiny bohatého chrudimského mlynáře jako prvorozený syn. Mlýn, ve kterém přišel na svět, se nachází na levém břehu řeky Chrudimky, jež pramení v Železných horách a ústí do Labe. Historie tohoto mlýna sahá až do 16. století.¹ V té době se mu říkalo *Královský mlýn*, jak jej sám popisuje Jan Svoboda ve své kronice. V současnosti je mlýn spíše známý jako Polívkův, Koželužský nebo také Starý mlýn. Mlýnský areál byl značně rozsáhlý, obklopený olšemi, vrbami a dalšími stromy, doplněný loukami a dalšími přírodními jevy typickými pro okolí řeky. Prvním členem z rodu Svobodů, který mlýn vlastnil, byl Jakub Svoboda. Mlýn získal do nájmu v roce 1704, přičemž jeho roční nájem činil 90 zlatých.²

¹ Regionální muzeum v Kolíně, Kronika Jana Svobody, přírůstkové číslo 134/88, s. 3.

² Helena ŠPŮROVÁ, *Polívkův koželužský Starý mlýn, Vodní mlýny*, 9. prosince 2024, dostupné z: <https://www.vodnimlyny.cz/no/mlyny/estates/detail/2735-polivkuv-kozeluzsky-stary-mlyn> (16. února 2025).

O několik desítek let později mlýn začal spravovat Janův otec, Václav Svoboda, který se oženil s Annou, rozenou Skalovou, z Chrudimi. Toto manželství však čelilo vnitřnímu odporu v rámci rodiny. Václavova sestra se údajně snažila svatbě zabránit ve snaze získat mlýn pro sebe. Navzdory těmto snahám ke sňatku stejně došlo. Václav Svoboda byl silným kuřákem, což se negativně podepsalo na jeho zdravotním stavu. Jan ve svém popisu otce používá výraz *churav*, čímž naznačuje chronické zdravotní obtíže, patrně spojené s plicními problémy a dlouhotrvajícím kašlem.³ Tyto zdravotní potíže vedly až k jeho úmrtí, k němuž došlo ve středu v noci 7. října 1829, kdy Václav Svoboda zemřel ve věku 52 let.⁴

Po otcově smrti zůstala Janova matka Anna sama se syny a dcerou, čímž se rodina ocitla ve složité životní situaci. Anna navíc neovládala německý jazyk, což jí komplikovalo komunikaci s císařskými úřady, především v záležitostech týkajících se správy mlýna. Tato skutečnost poukazuje nejen na jazykovou bariéru, ale také na obecné postavení žen v tehdejší společnosti, které se jen obtížně prosazovaly ve světě úředního a majetkového jednání.

Duchovní cesta Jana Svobody začala již v raném dětství. Navštěvoval školu při hlavním kostele v Chrudimi, kde se naučil základním dovednostem, jako je čtení, psaní a počítání. Ve volném čase se navíc aktivně zapojoval do života chrudimského kostela, kde po dobu osmi let hrával na varhany, což svědčí o jeho hudebním nadání i hlubokém vztahu k duchovnímu prostředí. Díky ekonomickému zázemí rodiny mohl bez sebemenších obav studovat v arcibiskupském semináři, který ho připravoval na duchovní dráhu. Studia zakončil v roce 1847, kdy byl v Praze, pravděpodobně v katedrále sv. Víta, vysvěcen na kněze.⁵ Obřadu se účastnila také jeho matka, která si slavnostní chvíli svého syna nenechala ujít. Během studií se Jan Svoboda seznámil s Antonínem Václavem Horou, jenž se stal nejen jeho blízkým přítelem, ale později i administrátorem děkanství v Brandýse nad Labem.⁶ Jejich cesty se opakovaně propojily, mimo jiné při založení první veřejné knihovny v Kolíně, která vznikla v areálu arciděkanského chrámu sv. Bartoloměje.

³ Kronika Jana Svobody, s. 18.

⁴ Ivan MINÁŘ, *Mluvící hrobka děkana Svobody v Kolíně-Zálabí*, Památky středních Čech 34, 2020, č. 1, s. 56.

⁵ Kronika Jana Svobody, s. 8.

⁶ Jaroslav PEJŠA – Petr KRČMÁŘ, *Poznámka k počátkům veřejné knihovny v Kolíně*, Archivní prameny Kolínska 6, 1997, s. 12.

Krátce po kněžském svěcení se Janovi naskytla příležitost přijmout místo kaplana v nedalekém Kolíně, vzdáleném přibližně 50 kilometrů od rodné Chrudimi. Do této funkce byl oficiálně uveden o rok později, konkrétně 20. července 1848, tedy v revolučním roce, kdy se Evropa zmítala ve víru společenských a politických změn.⁷ Tato příležitost se otevřela po úmrtí místního děkana Josefa Teissingera, jehož nástupcem se stal tehdejší kaplan Jan Lindner.⁸ Po Lindnerově smrti byl Jan Svoboda navržen na funkci děkana jak arcibiskupskou konsistoří, tak i městskou radou v Kolíně. Díky své pověsti, schopnostem a dosavadnímu působení byl bez jakýchkoli komplikací jednomyslně jmenován do funkce 7. října 1877.⁹

1.2 Rodina Jana Svobody

V tomto oddíle bych se rád, byť pouze stručně, věnoval životním osudům jednotlivých členů rodiny Jana Svobody. Je zřejmé, že sourozenci i matka sehráli v jeho životě důležitou roli, a proto si jejich příběhy zaslouží pozornost.

O otci, Václavu Svobodovi, jsem již pojednal v předchozí kapitole. Co se však týče jeho manželky a Janovy matky Anny Svobodové, jedná se zde o příběh s výrazně odlišným vývojem. Po smrti manžela v roce 1829 zůstala Anna vdovou a mlýn v Chrudimi nadále spravovala sama. Ačkoli se znovu neprovdala, dokázala vést hospodářství i přes některé komplikace až do své smrti v srpnu roku 1855.¹⁰ Jan Svoboda ve svých záznamech zmiňuje, že jeho matka trpěla dlouhodobým onemocněním. Konkrétní diagnózu se mi však bohužel nepodařilo dohledat.

V období její nemoci Jan Svoboda pravidelně cestoval z Kolína do Chrudimi na několikadenní návštěvy, aby se mohl spolu s ostatními členy rodiny podílet na péči o svou nemocnou matku. Po její smrti údajně prožíval sny a vidění, v nichž se mu zjevovalo přání přemístit rodinnou hrobku z Chrudimi do Kolína. Tyto zmínky je však třeba brát s jistou rezervou, neboť Svoboda ve svých kronikách a memoárech často vystupuje v idealizované roli zachránce duchovního a kulturního dědictví. Jeho literární styl je silně ovlivněn

⁷ Kronika Jana Svobody, s. 20.

⁸ Jan SVOBODA, *Dějiny kaple Rodičky Boží a podle stojícího chudobince, pak dějiny pouti do Roztěže a popis ukončené jubilejní slavnosti*, Kolín 1882, s. 102.

⁹ J. PEJŠA – P. KRČMÁŘ, *Poznámka k počátkům veřejné knihovny v Kolíně*, s. 12.

¹⁰ Kronika Jana Svobody, s. 63.

romantismem, což může ovlivnit objektivitu jeho tvrzení. Na druhou stranu nelze přehlédnout, že samotný proces přesunu hrobky zřejmě skutečně započal. Podle jeho záznamů byl základní kámen nové hrobky položen již v červenci 1854.¹¹

Jan Svoboda byl nejstarším ze tří dětí. Jeho mladší bratr, Václav Svoboda, se narodil 23. listopadu 1823 rovněž v chrudimském mlýně.¹² Poté, co Jan nastoupil na duchovní dráhu, připadla role správce mlýna právě na jeho mladšího bratra. Vyučil se mlynářem a po smrti matky mlýn převzal. Aktivně se staral o jeho chod a provedl řadu praktických úprav, například výměnu podlah.¹³ Společně s jeho manželkou měl čtyři dcery, ale žádného mužského potomka. Tato skutečnost, tedy absence mužského dědice, vedla nakonec ke ztrátě mlýna a přilehlých pozemků. Mlýn změnil majitele až v roce 1905, kdy jej odkoupil nadporučík císařsko-královské armády Eduard Polívka.¹⁴

Nejmladší z dětí byla sestra Anna Svobodová, narozená 12. dubna 1825.¹⁵ V roce 1849, ve věku 24 let, se provdala a porodila celkem šest dětí z toho čtyři dcery a dva syny. Osud její nejstarší dcery Anny byl tragický, neboť zemřela v útlém věku na záškrť, tehdy velmi obávané infekční onemocnění.¹⁶ Po smrti matky Anny Svobodové připadl dceři Anně na základě závěti dům v centru Chrudimi, označený číslem popisným 132, včetně části přilehlého pole. Tento majetek tvořil důležité zázemí pro její další život a představoval spojení s původním rodinným dědictvím.¹⁷

Přestože informace o některých rodinných příslušnících zde nejsou uvedeny v úplnosti, z dostupných údajů je zřejmé, že rodina sehrála v životě Jana Svobody významnou roli. Dokládá to jeho záměr přemístit hrobky svých sourozenců do jím zbudované hrobní kaple na starém Zálabském hřbitově. Svědčí o tom i skutečnost, že jejich jména se objevují na pamětních deskách v kapli, přičemž místo pro letopočet úmrtí zůstalo nevyplněno.

¹¹ I. MINÁŘ, *Mluvící hrobka děkana Svobody v Kolíně-Zálabí*, s. 55.

¹² Kronika Jana Svobody, s. 16.

¹³ Tamtéž.

¹⁴ H. ŠPŮROVÁ, *Polívkův koželužský Starý mlýn*.

¹⁵ Kronika Jana Svobody, s. 17.

¹⁶ Tamtéž, s. 17.

¹⁷ Tamtéž.

2 Činnost Jana Svobody v Kolíně mimo chrám sv. Bartoloměje

Jan Svoboda nastoupil na místo kaplana v Kolíně v revolučním roce 1848. Již od počátku svého působení v nové funkci se aktivně zapojil do zvelebování města a duchovního i kulturního života jeho obyvatel. Jedním z jeho prvních viditelných kroků bylo vysazování stromů v městském prostoru. Mezi jeho nejvýznamnější počiny z počátečního období patřilo zamezení demolice historicky cenné kostnice u chrámu sv. Bartoloměje. Tento čin lze chápat nejen jako projev úcty k minulosti a památce zemřelých, ale také jako první jasný signál jeho hlubokého zájmu o památkovou péči, kterou velmi často dával najevo.

Svoboda se dále soustředil na opravu kaple Panny Marie Sedmibolestné a významně se zasloužil o výstavbu vlastní rodinné kaple, spojenou s revitalizací starého hřbitova na Zálabí. V kulturní oblasti se jeho přínos projevuje především založením první veřejné knihovny v Kolíně. Tím Svoboda vytvořil alespoň minimální předpoklad pro rozvoj vzdělanosti a obecného kulturního povědomí obyvatel města. Za zmínku stojí také jeho úsilí o zkrášlení prostoru městských hradeb, zejména zahrady na parkánu.

Jako kaplan působící u chrámu sv. Bartoloměje se aktivně zasadil o opravy a údržbu několika chrámových kaplí. Svým úsilím přesáhl i hranice samotného Kolína. Angažoval se rovněž v opravě kaple ve Veltrubech, čímž dokládá šíři svého zájmu o sakrální architekturu a péči o památky regionálního významu.¹⁸ Od roku 1862 se v něm začal stále silněji projevovat systematický zájem o pamětihodnosti, který vyústil ve vydání tří samostatných publikací věnovaných této tematice.

Jan Svoboda ve své kronice zachytil celkem 98 bodů, jimiž popisuje své aktivity, přičemž tento výčet zabírá téměř deset stran textu. Je zjevné, že nešlo pouze o formální seznam činností, ale o vědomý pokus uchovat odkaz své práce pro budoucí generace stejně tak jako v rodinné hrobce.

Tato kapitola podrobně mapuje jednotlivé činy, které měly zásadní vliv na obnovu chátrajících církevních staveb, založení kulturních institucí, revitalizaci veřejného prostoru a v neposlední řadě i na zbudování jeho vlastní rodinné hrobky, coby osobního odkazu, který měl přesáhnout jeho život. Následující podkapitoly přinášejí podrobný pohled na rozsah a

¹⁸ Tamtéž, s. 25.

význam jeho iniciativ, z nichž mnohé byly financovány z jeho vlastních prostředků nebo prostředků jeho rodiny.

2.1 Oprava kostnice

Opomíjená kolínská kostnice, situovaná v těsné blízkosti presbytáře chrámu sv. Bartoloměje, představuje architektonicky pozoruhodnou sakrální stavbu, která často uniká pozornosti širší veřejnosti. Tato tetrakoncha byla vystavěna v letech 1732–1733 podle návrhu dnes již neznámého architekta, který při stavbě využil zdivo raně gotické nárožní bašty městského opevnění z druhé poloviny 13. století.¹⁹ Stavebníkem kostnice byl tehdejší kolínský děkan František Antonín Formandl, který rozhodl o jejím umístění na východní straně chrámového areálu.²⁰ V době jejího vzniku bylo běžnou záležitostí pohřbívat zemřelé uvnitř chrámu či v jeho bezprostřední blízkosti. Místo posledního odpočinku bylo často určováno podle společenského postavení a majetku zesnulého. Impulsem ke vzniku ossaria byla především přeplněnost tehdejšího hřbitova. Na farním pohřebišti se už tehdy nacházely dvě vrstvy hrobů, navrstvené nad sebou, což zcela znemožňovalo důstojné pohřbívání. Tento fakt byl dále podpořen dekretem o zákazu pohřbívání v kostelech a uvnitř měst reformním osvícenecky absolutistickým císařem Josefem II. v roce 1784.²¹

Stavba získala půdorys čtyřboké centrální kaple s připojenými půlválcovými apsidami, což odráží inspiraci barokním historismem, jenž v sobě obsahuje prvky románské architektury.²² Střecha původně nesla cibulovitou bání s lucernou, typickou pro sakrální stavby této epochy. Hlavním motivem kostnice se stalo oblíbené dobové heslo „Memento mori!“ neboli „Pamatuj na smrt!“. Již po několika desetiletích od svého vzniku však stavba vyžadovala opravu. Té se ujal nově zvolený děkan Liborius Dittman v roce 1768.²³ Nutnost renovace pramenila i z událostí sedmileté války, kde po bitvě u Kolína roku 1757 v kostnici přebývali vojáci, jejichž přítomnost zanechala své stopy. Na pravé zdi u vstupu do kaple je

¹⁹ Tetrakoncha je stavba s centrálním čtvercovým půdorysem, která má na každé straně jednu apsidu.

²⁰ František STRAKA, *Kolínské kostely a památky*, Kolín 1940, s. 9.

²¹ Petr SOMMER – Dušan TŘEŠTÍK – Josef ŽEMLIČKA, edd., *Přemyslovci: budování českého státu*, Praha 2009, s. 411.

²² *Kostnice, Bartolomějské návrší – poklad v srdci Kolína*, dostupné z: <https://www.bartolomejskenavrsi.cz/pamatky/kostnice> (11. 5. 2025).

²³ Emanuel POCHE, *Umělecké památky Čech 2*, Praha 1978, s. 87.

dodnes patrný vyškrábaný nápis s datací „1757“ a jménem „EMANVEL ZAGICEK“, který slouží jako historický doklad této události.

Další těžká zkouška přišla 24. července 1796, kdy Kolín zasáhl největší požár ve své historii.²⁴ Chrám sv. Bartoloměje i okolní budovy byly značně poškozeny, avšak samotná kostnice jako zázrakem utrpěla jen minimální újmu. Tuto skutečnost potvrzuje i dřevěný krov, jehož původ byl díky dendrochronologickému průzkumu přesně datován do roku 1733, tedy do doby výstavby. Navzdory menšímu rozsahu poškození bylo nezbytné zajistit finanční prostředky na opravu stavby. Městští konšelé se však na řešení situace nedokázali dohodnout, což vedlo k dlouholetému chátrání kostnice. Objevovaly se dokonce názory, že by bylo nejjednodušší celou stavbu zbořit. Záchrana této unikátní památky začala nabývat reálnějších obrysů až v roce 1848, kdy o její obnovu projevil zájem děkan Jan Lindner. Ten se pokusil získat finanční podporu od města, které se však odmítlo podílet na rekonstrukci, ačkoliv mělo hradit pouze polovinu výdajů.

Ve stejné době se do popředí dostal nově zvolený kaplan Jan Nepomuk Svoboda. Ten si na rozdíl od Lindnera od městských úřadů vyžádal prostředky nikoliv na opravu, ale přímo na demolici kostnice. Peníze mu skutečně byly poskytnuty, avšak Svoboda je nakonec doplnil o své vlastní úspory a pustil se do rozsáhlé rekonstrukce stavby. Tento krok, byť veden ušlechtilými úmysly, vyvolal v řadách městských radních jisté rozhořčení a mohl přispět k napětí mezi kaplanem a městskou správou, jenž se v budoucnu projevovalo. Svoboda ve svém popisu situace okolo kostnice uvedl: „Bylo vidět, že hrůzná léta v tak přebídném stavu stojí a městu ostudu působí, proto měla být toho roku zbořena.“²⁵ Jeho rozhodnutí však v konečném důsledku znamenalo záchranu této výjimečné památky, která i přes svůj skromný rozměr nese významné kulturní, historické i duchovní poselství.

Oprava kostnice, realizovaná z iniciativy kaplana Jana Nepomuka Svobody, zahrnovala nejen celkovou rekonstrukci, ale také výraznou proměnu jejího vnějšího i vnitřního vzhledu. Původní střecha s cibulovitou bání byla nahrazena jehlancovou střechou s věžičkou, jak ji známe dnes. Uvnitř došlo k nové výzdobě prostoru, která měla nejen

²⁴ Michal PATRNÝ – Jan BERÁNEK, *Arciděkanský chrám sv. Bartoloměje v Kolíně: historický a stavební vývoj*, České Budějovice 2014, s. 113.

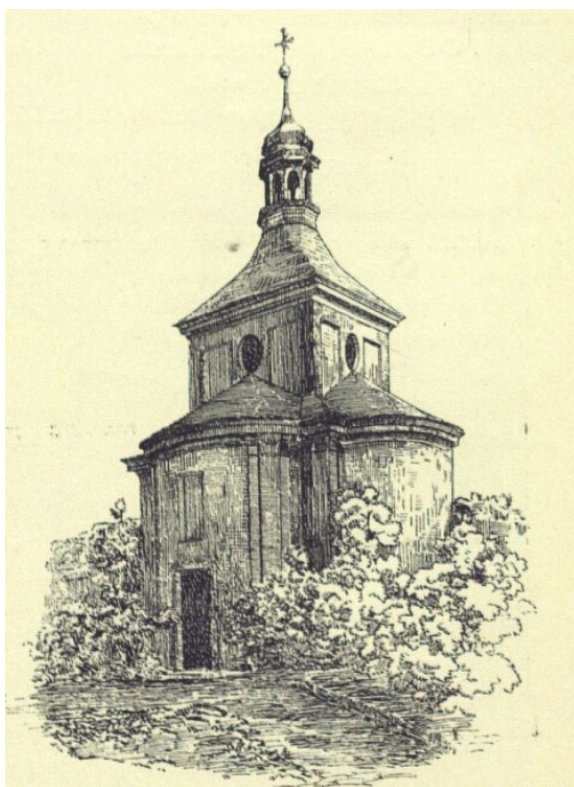
²⁵ Kronika Jana Svobody, s. 18.

estetický, ale především symbolický a pietní charakter. Na základě Svobodova rozhodnutí byly do ossaria přeneseny také ostatky ze zrušeného hřbitova u kostela sv. Jana Křtitele na Kutnohorském náměstí.²⁶ Přemístění proběhlo v roce 1850 a exhumované kosti byly následně využity k vytvoření čtyř obelisků, umístěných v rozích kaple, a dalších výzdobných prvků. V roce 1851 obohatil interiér kostnice Svobodův strýc František Pštros z Prahy, jenž nechal vytvořit působivou postavu kostlivce s kosou jako alegorii smrti.²⁷ Tato plastika byla instalována napravo od vchodu a byla doplněna štítem s nápisem: „Wiz o člověče co jsem, a to samé i ty v krátkosti budeš.“

Téhož roku byly do prostoru kaple umístěny i tři pamětní desky. Dvě z nich byly instalovány po stranách oltáře. První, vlevo od něj, je věnována děkanu Janu Lindnerovi a druhá deska nacházející se na pravé straně oltáře je věnována samotnému kaplanu Svobodovi. Třetí pamětní deska, umístěná na jednom z obelisků vlevo oproti oltáři, připomíná dvě Svobodovi blízké osoby, jeho matku a přítele Václava Horu. Závěrečným aktem Svobodovy snahy o pietní obnovu kaple bylo umístění černé mramorové desky nad vchod z vnitřní strany. Nese latinský nápis: „Anno Domini 1849 Joane Lindner Decano, et Joane Swoboda Kapelano, est haec domus quieta a casu aeterno erepta, reaedificata et exornata.“ V překladu: „Léta Páně 1849, za děkana Jana Lindnera a kaplana Jana Svobody, byl tento dům pokoje vyrván z věčného pádu, znovu vystavěn a ozdoben.“ Díky těmto zásahům se kapli podařilo zachránit a ubránit před opakovanými snahami o její zbourání.

²⁶ *Kostnice, Bartolomějské návrší – poklad v srdci Kolína.*

²⁷ Jan KAMARÝT – Ladislav KAMARÝT, *Kolínský chrám. Stavebně historický průvodce*, Kolín 1988, s. 30.

Obrázek 2: Kresba kostnice po roce 1869

Roku 1884 do Kolína zavítal významný český architekt a puristický restaurátor Josef Mocker, který byl městem pověřen rekonstrukcí chrámu sv. Bartoloměje, poničeného požárem v roce 1796.²⁸ Mockerovy návrhy, vycházející ze zásad purismu, usilovaly o očištění chrámu od všeho, co nezapadalo do vrcholně gotické stylové jednoty.²⁹ V tomto duchu začal prosazovat i odstranění kostnice, kterou považoval za rušivý prvek, bránící výhledu na monumentální chórovou část chrámu, vystavěnou podle návrhu Petra Parléře. Mockerův názor našel odezvu u některých městských konšelů, kteří opět začali volat po demolicí kaple. Pro kaplana Svobodu to znamenalo další boj, tentokrát nejen s radnicí, ale i s uznávaným odborníkem, jehož autorita byla značná. Konflikt mezi oběma muži postupně eskaloval, avšak Svobodova houževnatost a přesvědčení o historické i duchovní hodnotě kostnice nakonec slavily úspěch. Z dnešního hlediska jej můžeme chápat jako nadčasového

²⁸ M. PATRNÝ – J. BERÁNEK, *Arciděkanský chrám sv. Bartoloměje v Kolíně*, s. 125.

²⁹ Jiřina NESVADBÍKOVÁ – Vlastimil VINTER – Zdeněk WIRTH, *K vývoji památkové péče na území Československa. Sv. 1, Přehled právních dokumentů a nástin vývoje 1749–1958*, Praha 1983, s. 180.

v oblasti památkové péče, protože dokázal ocenit barokní architekturu navzdory tehdejšímu obecně negativnímu postoji k tomuto slohu.

Na sklonku svého života, v roce 1889, nechal kaplan provést další nezbytné opravy, čímž stavbě zajistil dlouhodobou stabilitu a zachování do budoucnosti. Díky jeho úsilí se kolínská kostnice dochovala dodnes jako cenný doklad barokního umění. Vnitřní prostor kolínského ossaria, tak jak byl zformován a vyzdoben z iniciativy kaplana Svobody, se v překvapivě autentické podobě dochoval až do současnosti.

Od 20. století byla kolínská kostnice opakovaně opravována, aby se předešlo jejímu zániku. První zásadní zásah nastal 7. listopadu 1921, kdy vichřice poškodila věžičku na střeše.³⁰ Tehdejší děkan Václav Sixta zajistil její rychlou opravu a v následujícím roce nechal celou stavbu nově omítnout. Další větší rekonstrukce probíhala v letech 1932–1935 pod vedením děkana Václava Davidka. Zpevněny byly základy, opraveny a nově omítnuty zdi a původní břidlicová střecha byla nahrazena dnešní prejzovou krytinou.³¹ Stavební práce provedl Jan Prokeš, pokrývačské práce František Bulgr a klempířské Oldřich Dobiáš z Kolína.³² V roce 1975 se o další záchranu kaple mrtvých zasloužil regionální historik a památkář Jan Kamarýt, který rekonstrukci nejen organizoval, ale i zcela financoval. Jeho úsilí však nemohlo zabránit postupnému chátrání objektu, který se po roce 1996 dostal do kritického stavu. Opravy fasád a zastřešení apsid sice částečně zamezily dalšímu poškození, přesto byla kostnice na čas veřejnosti uzavřena.³³ Obrat nastal mezi lety 2008–2012, kdy zde proběhl systematický archeologický výzkum, který přinesl nové poznatky o historii i stavebním vývoji objektu. Výsledky výzkumu se staly základem pro generální rekonstrukci, která byla realizována v letech 2018–2020 z iniciativy tehdejšího místostarosty a současného starosty Kolína Michala Kašpara. Díky tomu je dnes kolínská kostnice plně přístupná veřejnosti, a to v rámci komentovaných prohlídek za symbolické vstupné.

³⁰ *Kostnice, Bartolomějské návrší – poklad v srdci Kolína.*

³¹ F. STRAKA, *Kolínské kostely a památky*, s. 10.

³² Tamtéž.

³³ *Kostnice, Bartolomějské návrší – poklad v srdci Kolína.*

2.2 Kaple Panny Marie Sedmibolestné

Kaple Panny Marie Bolestné byla založena v roce 1660 na Pražském předměstí v Kolíně jako raně barokní stavba.³⁴ Jednalo se o jednoduchou stavbu s krátkou lodí obdélného půdorysu a užším trojbokým kněžištěm. Její primární účel byl duchovní servis pro přilehlý špitál, který se nacházel v bezprostřední blízkosti. V okolí kaple byl zřízen hřbitov, ohraničený nízkým plotem, kde byli pohřbíváni nejen pacienti špitálu, ale i kolínští obyvatelé, pokud si to výslovně přáli. Tento hřbitov však zanikl v důsledku reformy císaře Josefa II. z konce 18. století. Vedle kaple tehdy stála také kostnice, která však byla zbořena na počátku 19. století.

Po zrušení pohřebiště a postupném úpadku špitálu začala kaple chátrat. Dlouhá léta se nenašel nikdo, kdo by se o její stav staral, a tak pomalu upadala v zapomnění. Zlom nastal až v roce 1831, kdy zálabský mlynář Antonín Vrba ve své závěti odkázal 200 zlatých na její opravu.³⁵ Po jeho smrti se iniciativy ujala jeho vdova Františka, která dar navýšila o dalších 270 zlatých.³⁶ Díky těmto prostředkům byla kaple opatřena novou střechou a začalo se s její částečnou obnovou.

Další významný impuls přišel v roce 1848, kdy byl jmenován nový kaplan Jan Svoboda. Ten po záchraně děkanské kostnice svou pozornost obrátil právě k chátrající kapli. Její tehdejší stav popsal slovy: „Nalezl jsem tuto kapli ve velmi bídém stavu...“³⁷ V roce 1850 zahájil rozsáhlou rekonstrukci, během níž byla prodloužena loď kaple směrem k silnici, upravena vnitřní klenba, zvýšen hlavní oltář a položena nová dlažba. Velkou část vybavení kaple se podařilo získat ze zrušené kolínské zámecké kaple, jejíž inventář věnoval mecenáš Václav Veith.³⁸ Šest velkých svícňů v hodnotě 46 zlatých darovala také jeho matka, která ho často finančně podporovala.³⁹ V té době již nevyužívaný hřbitov byl přetvořen do podoby parku. Celkové úpravy financoval kaplan Svoboda převážně ze svých vlastních úspor. Po

³⁴ F. STRAKA, *Kolínské kostely a památky*, s. 31.

³⁵ J. SVOBODA, *Dějiny kaple Rodičky Boží*, s. 30.

³⁶ Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem: od roku 1618 do roku 1888*, Praha 2015, s. 387.

³⁷ J. SVOBODA, *Dějiny kaple Rodičky Boží*, s. 30.

³⁸ Tamtéž, s. 33.

³⁹ Tamtéž, s. 32.

dokončení rekonstrukce nechal kapli znovu vysvětit. Slavnostní obřad se uskutečnil 6. října 1850.⁴⁰

Svoboda v obnově pokračoval i v dalších letech. V březnu roku 1851 nechal upravit bednění mezi pilíři tak, aby nebylo viditelné. Zároveň očistil oltář, upravil zahrádku a umístil dvě sochy na Pražské předměstí.⁴¹ V roce 1852 nechal kompletně vyměnit střechu a věžičku kaple, kterou zároveň opatřil novým nátěrem. O deset let později byla stará cihelná dlažba nahrazena bílými dlaždicemi, do kaple byly instalovány nové stolice a chór byl zvýšen a rozšířen. Tyto práce byly opět hrazeny částečně z kaplanových vlastních prostředků a částečně z dobrovolných příspěvků dárců. Celkové náklady činily 198 zlatých a 49 krejcarů.⁴²

V roce 1877 kaple prošla dalšími úpravami, během nichž byla opatřena novou římsou, sakristie získala novou střešní krytinu, interiér byl zbaven staré vápenné omítky, zdi byly zahlazeny a nově natřeny fermežovou barvou, která jim dodala svěží vzhled.⁴³

Obrázek 3: Kaple Panny Marie Sedmibolestné z roku 1935

⁴⁰ Tamtéž.

⁴¹ Kronika Jana Svobody, s. 23.

⁴² J. SVOBODA, *Dějiny kaple Rodičky Boží*, s. 34.

⁴³ Tamtéž.

Po smrti děkana Jana Svobody však osud kapli příliš nepřál. Poslední větší opravy proběhly v letech 1928–1929. Krátce poté, v roce 1940, byla kaple na příkaz německé okupační správy zbořena, pravděpodobně z důvodu prostorových úprav, modernizace komunikací a usnadnění dopravního průjezdu.⁴⁴ Z původní kaple se do dnešních dnů dochovalo jen velmi málo. Nejvýznamnější zachovanou památkou je silně polychromovaná socha Panny Marie Sedmibolestné s mečem v srdci, která je dnes uchovávána v budově kolínského děkanství. Spolu s ní se zachoval také zvon z 18. století, který je dnes umístěn v mezipatře zvonice chrámu sv. Bartoloměje, nad klenotnicí. V období působení Jana Svobody byl tento zvon od roku 1940 uložen v knihovně situované v přízemní části zvonice.⁴⁵

2.3 První veřejná knihovna

Píší se padesátá léta 19. století, doba, kdy v rakouské politice začíná výrazněji vystupovat postava doktora Alexandra Bacha. Toto období bývá v historiografii označováno jako Bachův neoabsolutismus. Éra silně centralizované a autoritářské vlády, která je z kulturního i společenského hlediska často hodnocena negativně. Tento obecný ráz doby se odrazil i ve stavu jednotlivých měst, včetně Kolína, kde tehdy působil kaplan Jan Svoboda. Kolín byl v té době městem s přibližně sedmi tisíci obyvateli, těžícím ze své výhodné geografické polohy na křižovatce významných dopravních tras. Postupně se zde začínal rozvíjet průmysl, přesto však kulturní oblast výrazně stagnovala. K určitému oživení kulturního života dochází až v šedesátých letech téhož století.

Založení první veřejné knihovny v Kolíně je datováno až do roku 1873 a je spojeno s činností místního spolku Řemeslnická beseda.⁴⁶ Tato knihovna nebyla určena pouze členům spolku, ale přístup k ní měla i širší veřejnost. Právě tímto momentem bývá často označován začátek veřejné knihovnické činnosti ve městě. Existoval tu však ještě dřívější pokus o vytvoření veřejné čítárny, který bývá neprávem opomíjen. Iniciátorem této snahy nebyl

⁴⁴ Roman ŠULC, *Kaple Panny Marie Sedmibolestné (zaniklá), Cesty a památky*, dostupné z: <https://www.cestyapamatky.cz/kolinsko/kolin/kaple-panny-marie-sedmibolestne-zanikla> (18. 5. 2025).

⁴⁵ Jan KAMARÝT – Jiří VANČURA, edd., *Kolínské zvony: historie, věže, věžáci*, Kolín 1995, s. 25.

⁴⁶ Robert MAREK, *Městská knihovna a čítárna v Kolíně*, Věstník klubu čsl. turistů-odbor Kolín: Vlastivědný sborník středního Polabí 5, Kolín, 1928, č. 1, s. 1–4.

nikdo jiný než zmiňovaný kaplan Jan Nepomuk Svoboda, který s touto myšlenkou přišel již tři roky po svém nástupu do Kolína.

V padesátých letech 19. století se v Kolíně nenacházela žádná oficiálně přístupná veřejná knihovna. Tuto skutečnost dokládá i odpověď kolínského okresního hejtmanství na dotaz krajského úřadu týkající se pokoutních knihoven, které údajně kazily mládež.⁴⁷ Ve své zprávě se hejtmanství odvolává pouze na knihovny existující při hlavní a triviálních školách a výslovně uvádí, že kromě nich se v okrese žádné jiné knihovny nenacházejí.⁴⁸

Tento výčet ale opomíjí dvě významné knihovny s kvalitními sbírkami knih – knihovnu kapucínského kláštera a vikariátní knihovnu. Tyto instituce však nebyly veřejnosti přístupné, a proto jejich existence nedokázala naplnit potřebu veřejného vzdělávání. Právě z tohoto důvodu přišel kaplan Jan Svoboda s návrhem na založení první veřejné čítárny ve městě. Na tomto záměru spolupracoval se svým přítelem Antonínem Václavem Horou, tehdejším administrátorem děkanství v Brandýse nad Labem.⁴⁹

Zde se sluší na chvíli pozastavit právě u postavy Václava Hory, který je z historického a duchovního hlediska mimořádně zajímavá. S Janem Svobodou se pravděpodobně seznámil již během studií, přičemž jeho vlastní církevní kariéra byla značně bohatá a rozmanitá. Během svého života vystřídal řadu významných církevních funkcí. Působil například jako vychovatel, kancléř arcibiskupské konsistoře, metropolitní kapitulní vikář u sv. Víta v Praze, administrátor a později dokonce jako správce celé arcidiecéze. Nejvyššího uznání se mu dostalo jmenováním domácím prelátem a apoštolským protonotářem papeže Lva XIII.⁵⁰ Za své zásluhy byl v roce 1894 vyznamenán rytířským křížem Řádu železné koruny II. třídy. Antonín Václav Hora zemřel 15. května 1906 a byl pochován u sv. Matěje v Šárce.⁵¹

Vraťme se nyní k samotné realizaci tohoto průkopnického záměru a k jeho následnému úpadku. Dne 21. července 1851 zaslal kaplan Jan Svoboda městské radě oficiální dopis, ve kterém žádal o povolení zřídit veřejnou čítárnu v přízemních prostorách zvonice chrámu sv.

⁴⁷ J. PEJŠA – P. KRČMÁŘ, *Poznámka k počátkům veřejné knihovny v Kolíně*, s. 12.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ *Heslo Hora*, in: *Ottův slovník naučný*, XI, Praha 1897, s. 558.

⁵⁰ Tamtéž.

⁵¹ J. PEJŠA – P. KRČMÁŘ, *Poznámka k počátkům veřejné knihovny v Kolíně*, s. 15.

Bartoloměje.⁵² Jeho cílem bylo vytvořit první veřejně přístupnou knihovnu ve městě a „aby osadníci čtením užitečných knih se vzdělávali a po hospodách netoulali...“, jak doslova uvádí v jedné z kronik.⁵³ Městské zastupitelstvo návrh projednalo a následně schválilo. Ještě téhož roku Svoboda přistoupil k úpravám vyhrazených prostor. Místnost byla vyklizena, vybavena regály na knihy a vyzdobena několika obrazy. Jedním z nich byla i podoba Nejblahoslavenější Rodičky Boží, kterou kaplan zvolil za patronku knihovny a pod jejíž ochranu celé dílo symbolicky svěřil, jak je uvedeno v opisu kroniky „vyvolil za vlastní Patronku, a pod Její mocnou ochranu Knihovnu postavil a doporučil...“⁵⁴ Je pravděpodobné, že v této fázi došlo rovněž ke sbírce knih mezi obyvatelstvem či přispěvateli. Samotný základ fondu byl však darován přímo zakladateli, Janem Svobodou a jeho přítelem Antonínem Václavem Horou.⁵⁵ Tímto aktem zřejmě jejich spolupráce na projektu skončila, neboť v dalších osudech čítárny již jméno Antonína Hory nefiguruje.

Dne 18. ledna 1852 odeslal kaplan Svoboda městské radě informativní dopis, ve kterém ji nejen obeznámil s realizací knihovny, ale zároveň požádal o vyhotovení oficiální zakládající listiny a o účast představitelů města při jejím slavnostním vysvěcení.⁵⁶ O měsíc později, v únoru 1852, byla čítárna slavnostně vysvěcena za účasti členů městské rady, mezi nimiž byli například František Paleček, Leopold Honejsek a člen zastupitelstva Zeno Liska.⁵⁷ Zakládající listina byla následně uložena přímo v prostorách čítárny.

Po měsících pečlivých příprav a nemalého osobního nasazení se Janu Svobodovi podařilo slavnostně otevřít vůbec první veřejnou knihovnu v Kolíně. Pro její chod dokonce vytvořil vlastní výpůjční řád, ze kterého se dozvídáme mnoho zajímavého o provozních podmínkách. Knihy si bylo možné půjčovat každou neděli, a to za poplatek v rozmezí od 1 do 4 krejcarů. Výše částky se odvíjela od velikosti knihy.⁵⁸ Vypůjčené publikace měly být vráceny během následujícího týdne. V případě prodlení se za každý započatý týden účtovala

⁵² Tamtéž, s. 12.

⁵³ Státní okresní archiv Kolín, fond Arciděkanství úřad Kolín, Pamětní kniha 1836–1981, s. 179.

⁵⁴ Regionální muzeum Kolín, fond Pozůstalost Josef Štolba, bez inv. č., Opis kroniky „Kolínská knihovna založená Janem Svobodou a Antonínem Horou pod ochranou Rodičky Boží 1852“, autor J. Svoboda, opis J. Štolba, s. 1.

⁵⁵ Tamtéž.

⁵⁶ J. PEJŠA – P. KRČMÁŘ, *Poznámka k počátkům veřejné knihovny v Kolíně*, s. 13.

⁵⁷ Tamtéž.

⁵⁸ Státní okresní archiv Kolín, fond Jan Svoboda – pozůstalost, inv. č. 15, Koncept výpůjčního řádu knihovny.

stejná částka jako při prvotním vypůjčení. Pokud se čtenář zdržel s vrácením knihy o tři týdny, mohl být osobně navštíven a k jejímu vrácení vyzván. Svoboda si rovněž pečlivě označoval každý výtisk z knihovny. Všechny nesly otisk razítka s nápisem: „POD OCHRANOU RODIČKY BOŽÍ 1852“ a opisem: „KOLÍNSKÁ KNIHOVNA ZALOŽENA JANEM SVOBODOU A ANTONÍNEM HOROU“.⁵⁹

Po tomto slibném začátku se však na dalších dvanáct let ztrácí jakákoli zmínka o fungování čítárny. Není známo, jak se knihovna vyvíjela, zda byla mezi obyvatelstvem populární či jaký byl její dosah. Teprve v roce 1864 se Jan Svoboda ve své vlastní kronice opět zmiňuje o úpravách knihovny místnosti. Uvádí, že původní dřevěná podlaha byla nahrazena dlaždicemi a mezi okny byla vybourána vyzděná sedadla.⁶⁰ O čtyři roky později provedl další stavební úpravy: nechal přestavět dveře, některá okna zazdít, místnost vybělil a nad nové vstupní dveře umístil kamennou desku s nápisem: „KNIHOVNA KNĚZE JANA SVOBODY ZALOŽENA – 1852“.⁶¹ Pamětní deska je dodnes umístěna ve zvonici nad vstupem do bývalých prostor knihovny. Poslední přímé svědectví kaplana Svobody o knihovně pochází z roku 1871, kdy Svoboda do svých záznamů uvádí, že do knihovny vložil celkem 557 zlatých a 83 krejcarů.⁶² V tomto záznamu si také stěžuje na některé obyvatele města, kteří knihy poškodili nebo s nimi nezacházeli šetrně. Úplně poslední zmínku o existenci této knihovny nalezneme v knize Jana Matěje Baláka, který zde zmiňuje možnost výpůjčky knih.⁶³ Dále se již o této čítárně nedozvídáme nic konkrétního. Chybějí informace o přesném počtu knih, o jejich konkrétním obsahu nebo skladbě titulů. Nevíme ani, jaké veřejné přijetí knihovna měla, jak velké bylo čtenářské zázemí, nebo zda se instituce stala součástí městského kulturního života. Na tyto otázky, přes veškerou snahu, nenacházíme v dochovaných pramenech odpovědi.

⁵⁹ J. PEJŠA – P. KRČMÁŘ, *Poznámka k počátkům veřejné knihovny v Kolíně*, s. 13.

⁶⁰ Kronika Jana Svobody, b. p.

⁶¹ Tamtéž.

⁶² Státní okresní archiv Kolín, fond Jan Svoboda – pozůstalost, inv. č. 11, Pamětní kniha „Památosti města Kolína, zejména správa týkající se hřbitovu a jeh upravení 1. Páně 1872.“ Autor Jan Svoboda, s. 12.

⁶³ Jan Matěj BALÁK, *Veledůstojný kněz P. Jan Svoboda, děkan kolínský a jeho blahodárná působnost co kaplana i měšťana v Kolíně od roku 1848 do roku 1877*, Kolín 1877, s. 12.

Obrázek 4: Nápis nad vchodem do místnosti, v níž se knihovna nacházela

Z celé knihovny se v pozůstalosti Jana Svobody dochoval pouze skromný seznam jedenácti knih, které pravděpodobně sloužily jako základní fond knihovny. Další důkaz o existenci a aktivitě této instituce se podařilo objevit v Regionálním muzeu. Jedná se o výtisky Homérovy *Iliady* a Vergiliových *Zpěvů pastýřských*, které nesou razítko Svobodovy knihovny.⁶⁴

Z mého pohledu byla tato knihovna ve své době mimořádně výjimečným projektem. Nejenže měla ambici podpořit kulturní a vzdělávací rozvoj města, ale současně mohla sehrát roli v osobní společenské emancipaci Jana Svobody a jeho snaze zviditelnit se jako veřejně činná osobnost. Možná i s vidinou alespoň částečného finančního zisku na zafinancování jeho dalších počinů. Právě proto je překvapivé, že tato instituce bývá v pozdějších odborných publikacích, které se věnují historii Kolína, jeho kulturním dějinám nebo vývoji městské knihovny, často zcela opomíjena. Její příběh tak zůstává spíše poznámkou pod čarou než plnohodnotnou součástí kulturní paměti města.

⁶⁴ J. PEJŠA – P. KRČMÁŘ, *Poznámka k počátkům veřejné knihovny v Kolíně*, s. 17.

2.4 Revitalizace zahrad na parkánu

Již v 60. letech 13. století bylo z rozhodnutí krále Přemysla Otakara II. zahájeno budování městského opevnění v raně gotickém stylu.⁶⁵ Stejně jako u dalších královských měst té doby, také v Kolíně vznikl dvoupásový systém hradeb, mezi nimiž se nacházelo tzv. parkánové pásmo, což je volný prostor umožňující pohyb obránců a posilující obrannou funkci města. Avšak s postupným vývojem vojenské techniky a změnou strategií obrany ztrácely hradby v 17. století svůj původní význam. V 19. století dochází k jejich masivnímu bourání, včetně zániku městských bran. Dochované části opevnění byly ponechány zejména v blízkosti chrámu, kde byla hlavní hradba kdysi zesílena mohutnými půlválcovými baštami.⁶⁶ Naopak náhrobky, které se dříve nacházely v areálu, byly již počátkem 19. století odstraněny, stejně jako vysoká hřbitovní zeď, jež byla zbourána roku 1820 a která dříve oddělovala chrámový prostor od okolní zástavby. Z původně pietního prostoru se tak stalo otevřené prostranství.

Parkán v jihovýchodním nároží města byl po dlouhá staletí využíván duchovní správou kolínské farnosti jako zahrada, což se nezměnilo ani v době, kdy se jeho správy ujal Jan Svoboda. Právě v druhé polovině 19. století zde došlo k nejvýznamnějším zásahům a proměnám, za nimiž stál právě on. Svoboda se zahradám aktivně věnoval a provedl zde celou řadu terénních i kompozičních úprav. K nejdůležitějším patří výsadba nových ovocných stromů, vytvoření terasovitých úprav terénu, výstavba altánu a skleníku u vnitřní hradby. Tyto úpravy zřejmě probíhaly postupně, nicméně podle dochovaných záznamů ve Svobodově kronice se hlavní stavební aktivity soustředily do let 1864–1868, kdy si sám poznamenal: „Poněvač jsem předešlá léta se stavbou v zahradě byl zaměstnán...“⁶⁷ Bohužel se k těmto úpravám nedochovala podrobnější dokumentace, a tak máme o podobě zahrad pouze omezené informace. Přesto lze konstatovat, že právě Svobodovy zásahy vtiskly parkánu charakter a podobu, která se udržela prakticky beze změn až do počátku 21. století.

⁶⁵ Josef EMLER, ed., *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars II. Annorum 1253–1310*, Praha 1890, s. 1034.

⁶⁶ *Zahrady na parkáně, Bartolomějské návrší – poklad v srdci Kolína*, dostupné z: <https://www.bartolomejskenavrsi.cz/pamatky/zahrady-na-parkane> (10. 5. 2025).

⁶⁷ Kronika Jana Svobody, b. p.

Na parkánové zdi se nachází pamětní deska připomínající jeho zásluhy na zvelebení tamních zahrad.

Na Svobodovu vizi bylo symbolicky navázáno až o více než sto padesát let později, kdy v roce 2017 započala rozsáhlá revitalizace areálu zahrad na parkánu. Cílem bylo nejen estetické zhodnocení prostoru, ale také jeho zpřístupnění a zatraktivnění pro veřejnost. Součástí obnovy byla výsadba růžových a bylinkových zahrad, vybudování nových cest, instalace laviček a osvětlení a celková krajinářská úprava. Obnova probíhala postupně a byla dokončena v roce 2020. V současnosti je prostor volně přístupný veřejnosti a slouží jak k odpočinku, tak k tichému rozjímání v historickém prostředí.

2.5 Zálabský hřbitov a stavba vlastní hrobky

Z historického jádra Kolína a monumentálního chrámu sv. Bartoloměje se přesuneme přibližně o jeden kilometr východním směrem, do městské části zvané Zálabí. Právě zde se nachází dnes již nevyužívaný, avšak historicky cenný areál hřbitova s kostelem sv. Víta. Přestože samotný kostel má rovněž bohatou a pozoruhodnou historii, tato kapitola se zaměří především na jednu konkrétní památku, a to rodinnou hrobku kaplana Jana Svobody. Zároveň bude popsáno, jaké změny byly v areálu hřbitova provedeny během jeho působení.

Samotný hřbitov byl založen již ve vrcholném středověku, při kostele sv. Víta, jenž zde stál nejméně od poloviny 14. století.⁶⁸ Počáteční využití hřbitova bylo zřejmě sporadické a jeho význam vzrostl až roku 1788, kdy byl na základě josefínských reforem ustanoven jako hlavní městský hřbitov. Tato změna souvisela se zákazem pohřbívání uvnitř městských hradeb, který císař Josef II. prosazoval v rámci hygienických a urbanistických opatření.⁶⁹

Během následujících šedesáti let provozu byl areál hřbitova ponechán bez větší péče a postupně chátral. Dle pozdějšího popisu kaplana Jana Svobody byl v polovině 19. století zcela zanedbaný, zarostlý, a dokonce se zde údajně pásli dobytek.⁷⁰ Právě mladý a energický kaplan Svoboda, který se již tehdy profiloval jako zachránce a obnovitel památek, se rozhodl

⁶⁸ Jan SVOBODA, *Upomínka na pětistileté jubileum zasvěcení kaple sv. Víta*, Kolín 1878.

⁶⁹ P. SOMMER – D. TŘEŠTÍK – J. ŽEMLIČKA, edd., *Přemyslovci*, s. 411.

⁷⁰ Pamětní kniha 1836-1981, s. 474.

situaci změnit a hřbitovu navrátit důstojnost. Jeho zásahy byly systematické a promyšlené. Již roku 1850 nechal prokácet a upravit hlavní přístupové cesty, které následně vydláždil. V roce následujícím došlo k obehnání celého areálu novou kamennou zdí.⁷¹ Roku 1852 pak Svoboda přistoupil k rozšíření hřbitovní plochy. Odkoupil sousední zahradu od Františka Douděry, čímž se plocha hřbitova takřka zdvojnásobila.⁷² Stará, již rozpadající se klenutá brána u hlavního vstupu byla nahrazena novou, pilířovou.

Po těchto rozsáhlých revitalizačních úpravách se kaplan Svoboda rozhodl, že si v nově zkrášleném areálu nechá vybudovat vlastní rodinnou hrobku. Jeho záměrem bylo rovněž přenést ostatky svých příbuzných z rodné Chrudimi právě sem, do Kolína. Podle některých pramenů byl základní kámen jeho hrobní kaple položen již v červenci roku 1854. Avšak sám Svoboda v městské kronice uvádí datum zakoupení pozemku až 26. dubna 1855, což vytváří určitou chronologickou nesrovnalost.⁷³ Můžeme se pouze domnívat, že došlo k chybě v dataci, nebo že byl základní kámen původně položen na jiném místě, než kde se dnes hrobka nachází.

Stavba hrobky však neprobíhala bez komplikací. Již čtyři měsíce po jejím zahájení zesnula v Chrudimi kaplanova matka Anna Svobodová.⁷⁴ Svoboda se tehdy snažil urychlit práce na stavbě, aby mohl matku důstojně pohřbít ve své nové hrobce v Kolíně. Navzdory jeho snaze byla kaple dokončena až o rok později, tedy v roce 1856.

⁷¹ Státní okresní archiv Kolín, fond Arciděkanství úřad Kolín, Hospodářská kniha děkanství 1871–1941, s. 168.

⁷² F. STRAKA, *Kolínské kostely a památky*, s. 20.

⁷³ Pamětní kniha 1836–1981, s. 474.

⁷⁴ Kronika Jana Svobody, s. 63.

Obrázek 5: Hrobní kaple Jana Svobody (foto z roku 2019)

Následující část bude věnována popisu kaple po jejím dokončení a přiblíží podobu hrobky, která dodnes stojí na bývalém městském hřbitově v kolínském Zálabí. Pozemek hrobky byl obehnan kamennou zdí, jejíž součástí jsou drobná střílnová okna, segmenty cimbuří a zejména výrazná neogotická vstupní brána. Vchod tvoří dvoukřídlá kovaná mříž, která zaujme svou řemeslnou kvalitou. Brána i oplocení jsou pravděpodobně dílem významného českého architekta a restaurátora Františka Schmoranze (1814–1902), jednoho z představitelů neogotického stylu.⁷⁵ Mezi jeho známější práce patří například hrobka Karla Chotka, přestavba zámku Žleby či restaurace katedrály sv. Ducha v Hradci Králové.⁷⁶

Samotná kaple je stavbou poměrně prostou, bez oken, s jednoduchou sedlovou střechou krytou cementem. I přes značné poškození vnější fasády zubem času lze stále rozpoznat původní hladké omítky. Západní průčelí je však výtvarně o něco výraznější. Najdeme zde lomený neogotický portál, kamenný kříž, dvojici fiál a štít s nápisovou deskou. Ta nese slavnostní nápis: „Hrobka Jana Svobody, kněze a měšťana zdejšího, zakladatele a

⁷⁵ I. MINÁŘ, *Mluvící hrobka děkana Svobody v Kolíně-Zálabí*, s. 56.

⁷⁶ *Heslo Schmoranz*, in: *Ottův slovník naučný*, XXIII, Praha 1905, s. 14.

zvelebitele zdejších chrámů – 1854.“ Interiér kaple je skromný, co se do rozlohy týče. Na protější stěně od vstupu se nachází oltář ve formě zděného stolu Páně s čelní stěnou z opuky. Ve střední části oltářního nástavce byla původně umístěna malba *Vzkříšení Páně* od chrudimského malíře Josefa Ptáčka (1821–1882), která je dnes bohužel považována za nezvěstnou.⁷⁷ Na neogotickém oltářním nástavci se dále nachází pět fiál ve třech výškových úrovních.⁷⁸

Interiérové zařízení tvoří šest dřevěných lavic uspořádaných do dvou řad. Dochovalo se také pět opukových náhrobních desek (původně jich bylo šest) a tři páry kovových konzol, které dříve nesly obrazy. Hned za vstupem zaujme dřevěný poklop, jenž zakrývá přístup do podzemní hrobní komory. Prostor je zaklenut valenou klenbou v okrovém odstínu a podél tří stěn vede kamenný sokl, na němž spočívají tři opukové sarkofágy. Dominantní z nich, umístěný v čele místnosti, patří matce kaplana Svobody. Zajímavým detailem je vrstva tmelu a zbytky skleněných střepeň na horním okraji této hrobky, což naznačuje, že víko mohlo být původně opatřeno skleněnou tabulí.⁷⁹ Ta však pravděpodobně podlehla tlaku těžkého kamenného víka a rozbila se. Po levé straně se nachází hrobka samotného Jana Svobody, zatímco třetí sarkofág vpravo patří jeho neteři.⁸⁰ Všechny opukové sarkofágy nesou nápisy, které budou analyzovány v následující části práce. Z dochované kroniky děkanství vyplývá, že samotný Svoboda tvrdil, že je osobně tesal.⁸¹ Tuto informaci je však třeba brát s rezervou, neboť je obtížně představitelné, že by sám zvládl nejen jejich tesání, ale i výzdobu. Interiér hrobky doplňují dvě nápisové desky umístěné naproti schodišti. Jedna větší, osazená na stěně, a druhá menší, zasazená do soklu. Autor návrhu samotné kaple není s jistotou znám. Lze se pouze domnívat, že vzhledem k jednoduchému architektonickému řešení ji navrhl sám Jan Svoboda, případně využil služeb Františka Schmoranze, který se v té době v Kolíně pohyboval.

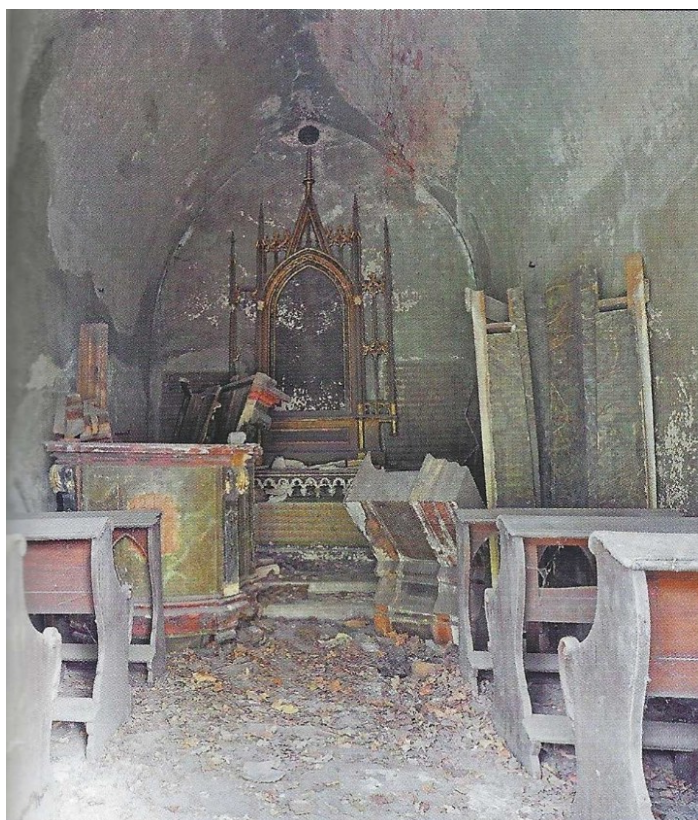
⁷⁷ I. MINÁŘ, *Mluvící hrobka děkana Svobody v Kolíně-Zálabí*, s. 56.

⁷⁸ Tamtéž.

⁷⁹ Tamtéž.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ Pamětní kniha 1836–1981, s. 475.

Obrázek 6: Interiér hrobní kaple Vzkříšení Páně (foto z roku 2019)

Zajímavou a současně literárně i historicky cennou součástí kaple jsou nápisy vytesané na opukových deskách i přímo na jednotlivých sarkofázích. Tyto texty lze chápat jako svébytné literární dílo. Nápisy kombinují tradiční epitafy, genealogické údaje a výčet zásluh děkana Jana Svobody, čímž vytvářejí souvislý narativ jeho života a odkazu.⁸² Za nejstarší z těchto nápisů bývá považována deska nad hlavním vchodem do kaple, datovaná rokem 1854. Na ní se Svoboda tituluje jako zvelebitel chrámů. Tento výraz je však poněkud předčasný, neboť hlavní restaurátorské práce na chrámu sv. Bartoloměje započaly až později. Je tedy pravděpodobné, že deska byla vytvořena retrospektivně, s vědomím budoucích zásluh, nebo dokonce osazena až po těchto událostech.⁸³

⁸² Vlastimil VINTER, *Úvod do dějin a teorie památkové péče. I., Nástin vývoje a základní ideové otázky památkové péče*, Praha 1971, s. 8.

⁸³ I. MINÁŘ, *Mluvící hrobka děkana Svobody v Kolíně-Zálabí*, s. 56

Jako skutečný začátek celého nápisového cyklu by tak mohl být považován epitaf nad sarkofágem Svobodovy matky, umístěný v čele podzemní hrobní komory. Tento text je doplněn o druhý, literárně pozoruhodnější nápis na soklu přímo pod její rakví. Právě zde se nachází zmínka o otci kaplana, který v této hrobce pohřben není. Jeho tělo spočívá u kostela sv. Michala v Chrudimi.⁸⁴ Tato informace napovídá, že přenesení celé rodinné hrobky do Kolína nebylo zcela realizováno, přestože to bylo původním záměrem.

Epitafy na sarkofázích jsou rozvrženy do čtyř řádků, přičemž na samotných víkách se objevují ve dvou až třech řádcích. Tento způsob nápisové výzdoby je uplatněn pouze u sarkofágu Jana Svobody a jeho matky. Sarkofág neteře je zdoben pouze kovaným křížem, bez doprovodného textu.

Obrázek 7: Opukový sarkofág děkana Jana Svobody (foto kolem roku 1900)

Pomineme-li epitafy, dalším významným rysem celé kaple je důraz na trvalé uchování památky samotného kaplana a jeho činnosti. Na dvou opukových deskách umístěných na boční stěně kaple je velmi podrobně popsán výčet Svobodových zásluh pro město Kolín i zdejší děkanství. Text zaznamenává konkrétní činy od roku 1849 do roku 1859. Následující etapa jeho života, tedy období 1859–1889, byla rovněž zaznamenána na samostatné desce, která se však nedochovala. O jejím dřívějším umístění dnes svědčí pouze otisk ve zdi. Předpokládá se, že tato deska nebyla pevně zazděna, nýbrž pouze zavěšena, což mohlo vést k její ztrátě nebo odstranění. Na protější stěně interiéru kaple se nachází další tři desky

⁸⁴ Tamtéž.

obdobného charakteru, tentokrát s genealogickým obsahem. Tyto desky sledují rodovou linii Svobodovy rodiny až do doby výstavby kaple. Zajímavým detailem jsou mezery za daty narození jeho dvou mladších sourozenců, které naznačují, že autor uvažoval o jejich budoucím pohřbení v této hrobce. Tento záměr však nebyl uskutečněn, a to pravděpodobně z důvodu prostorových omezení samotné hrobní komory. Poslední, chronologicky nejmladší deskou v kapli, je ta, která se nachází v čele oltářní menzy. Tato deska byla vyhotovena až po roce 1860 a od ostatních se liší nejen umístěním, ale i výrazným pozlaceným písmem.⁸⁵ Nese text potvrzující, že v kapli je možné sloužit mše svaté.

Nově dostavěná kaple Jana Svobody, nacházející se na starém hřbitově v kolínském Zálabí, vzbuzovala v prvních letech po dokončení značnou pozornost místní veřejnosti. Důvodem nebyla pouze její částečně monumentální architektura, ale také výsady, jimiž tato stavba disponovala. V kapli se pravidelně konaly bohoslužby, což bylo v rámci soukromé hrobky značně neobvyklé.⁸⁶

Od doby, kdy vstoupil v platnost josefínský zákaz pohřbívání uvnitř městských hradeb, uplynulo již několik desetiletí. Kolín, stejně jako jiná města, čelil postupnému naplnění existujících pohřebišť. Starý hřbitov u sv. Víta v Zálabí přestával kapacitně postačovat, a proto bylo ze strany města i tehdejšího děkana Jana Svobody rozhodnuto o výstavbě nového městského hřbitova bez ohledu na konfesi. Jako nejvhodnější místo byla opět zvolena oblast Zálabí, tentokrát však severněji, v blízkosti železniční trati Kolín–Nymburk.⁸⁷ Tento nově plánovaný hřbitov, který je dodnes hlavním městským pohřebišťem, začal vznikat kolem roku 1879. Jan Svoboda se na jeho vzniku aktivně podílel. Je doloženo, že poskytl stavební kámen pro výstavbu obvodové zdi. Celý areál byl dokončen v následujících letech a slavnostní vysvěcení proběhlo dne 29. května 1882, a to samotným děkanem Svobodou. Tato událost je potvrzena jak letopočtem vyrytým do centrálního hřbitovního kříže, tak zápisem ze zasedání městské rady.⁸⁸

⁸⁵ Tamtéž, s. 57.

⁸⁶ Hospodářská kniha děkanství 1871–1941, s. 173.

⁸⁷ Tamtéž, s. 178.

⁸⁸ Státní okresní archiv Kolín, fond města Kolín, bez inv. č., Pamětní kniha (1836) 1886–1900, dostupné z: <https://archiv.mukolin.cz/cz/o-meste/kronika-mesta/kronika-mesta-kolina-1886-1900/> (10. 5. 2025), s. 201.

Právě krátce po tomto aktu však došlo ke zhoršení vztahů mezi děkanem Svobodou a městskou samosprávou. Ačkoli měl v radě spojence, našli se i jeho odpůrci, a postupně se začaly projevovat rostoucí rozpory mezi ním a městskou radou. Ty vyvrcholily v okamžiku, kdy rada rozhodla o převzetí správy všech kolínských konfesijních hřbitovů pod přímou kontrolu města. Přestože historicky byla péče o pohřebiště vždy doménou církve, reformy Josefa II. započaly trend přenášení jejich správy do rukou města.

Na zasedání městské rady dne 6. června 1882 bylo rozhodnuto o oficiálním zákazu pohřbívání u kostela sv. Víta.⁸⁹ Toto rozhodnutí hluboce zasáhlo nejen samotného děkana Svobodu, ale i další občany města, kteří měli na tomto starém pohřebišti vybudovány rodinné hrobky, které byly často velkolepé a značně nákladné. Městská rada navíc odmítla přiznat těmto vlastníkům jakékoliv nárokovaní náhradních hrobových míst na nově zřízeném centrálním hřbitově, čímž celou situaci dále vyhroutil.⁹⁰ Následující roky byly poznamenány vleklým a náročným sporem mezi děkanem Svobodou a městskou radou. Svoboda se opakovaně odvolával a usiloval o výjimku, která by mu umožnila být pohřben ve vlastní kapli, po boku své matky a neteře. Tento požadavek se mu nakonec podařilo prosadit. Hlavním argumentem byla skutečnost, že kaple i pozemek, na němž stála, byly jeho soukromým majetkem.⁹¹ Z dochovaných svědectví je patrné, že Jan Svoboda byl tímto vývojem událostí hluboce zklamán a cítil se zrazen. V zápisech popisujících závěr jeho života lze vyčíst silné rozhořčení nad tím, jak se k jeho osobě městské úřady zachovaly, navzdory jeho dlouholeté a obětavé činnosti ve prospěch Kolína.

Jan Nepomuk Svoboda zemřel dne 29. prosince roku 1889.⁹² Jeho pohřeb se však neobešel bez komplikací, které ukazují, že ani důkladná příprava nemusela vždy odpovídat skutečnosti. Během ukládání jeho těla do opukové tumbky se zjistilo, že připravený prostor neodpovídá rozměrům rakve. Dle záznamu tehdejšího městského kronikáře Františka Potůčka: „Takovou též rakev pro sebe tam přichystanou měl; však po jeho smrti shledána

⁸⁹ Tamtéž.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Pamětní kniha 1836–1981, s. 479.

⁹² Pamětní kniha (1836) 1886–1900, s. 273.

mělkou, proto v rakev zinkovou uložen byl.“⁹³ Svobodovo tělo tak muselo být pohřbeno v jiném sarkofágu, než jaký byl původně zamýšlen.

O dalším osudu kaple nás informuje tzv. *Nadací listina* z roku 1905. V ní se představitelé chrámu sv. Bartoloměje zavazují k pravidelné údržbě hrobky a kaple podle poslední vůle děkana Svobody.⁹⁴ Podle ustanovení měla být údržba financována z výnosů pozemků a vily, které Svoboda vlastnil na Kutnohorském předměstí. Součástí závazku bylo i konání minimálně deseti mší ročně, vedených kolínským děkanem.⁹⁵

Obrázek 8: Vila „Děkanka“, postavená Janem Svobodou, těsně před zbouráním roku 1977

Po převzetí správy nad kolínskými hřbitovy městem a definitivním uzavření pohřbívání u kostela sv. Víta však začala kaple chátrat. Areál byl vystaven nejen přírodním vlivům, ale také opakovanému vandalismu.⁹⁶ Městské zastupitelstvo dokonce zvažovalo

⁹³ Tamtéž.

⁹⁴ I. MINÁŘ, *Mluvíci hrobka děkana Svobody v Kolíně-Zálabí*, s. 57.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ Hana KASALOVÁ – Vladimír HEPNER, *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči: Závěrečná zpráva o řešení výzkum. úkolu*, Praha 1976, s. 39.

přeměnu opuštěného hřbitova v městský park. Tento záměr byl naštěstí zablokován rozhodnutím Státního památkového úřadu v Praze ze dne 11. října 1921.⁹⁷

Od 60. let 20. století byl bývalý hřbitov volně přístupný veřejnosti, což se brzy projeвило negativně. Z kaple byly odcizeny veškeré obrazy, svícny a další vybavení. V 80. letech neznámí pachatelé dokonce otevřeli sarkofágy a v 90. letech zmizely původní kované dveře.⁹⁸ Podle svědectví bratří Kamarýtů byla právě v 80. letech z hrobky odcizena lebka děkana Svobody. Z obav o další znesvěcení byly jeho ostatky přeneseny do malé krypty pod sakristií arciděkanského chrámu sv. Bartoloměje, kde zůstávají dodnes.⁹⁹ Po další desetiletí se stav kaple i celého areálu kolem kostela sv. Víta dále zhoršoval. Město ani obyvatelé se o prostor aktivně nestarali, ačkoli existovaly snahy dobrovolníků o záchranu. První známky skutečného zájmu se objevily až v roce 2019, kdy byla kaple znovuobjevena pod masivním porostem břechťanu, který ji skrýval i před satelitními snímky. V kombinaci se stavbou druhého mostu přes Labe (1986–1992), který areál odřízl a zcela změnil přístupové cesty, byla kaple prakticky zapomenuta. Území tak přišlo nejen o fyzickou dostupnost, ale i o institucionální ochranu.¹⁰⁰

Kaple Vzkříšení Páně, jak je někdy nazývána, dnes stále stojí. Po předchozí domluvě je možné ji navštívit, avšak její záchrana je velmi komplikovaná. Prostředky, které měly být vyčleněny z výnosů Svobodovy vily a přilehlých pozemků, nejsou k dispozici. Vila byla zbořena v roce 1977, aby uvolnila místo budově Okresního výboru Komunistické strany Československa, lidově nazývané „Rudý dům“.¹⁰¹ Pozemky jsou zastavěné a již nepatří církvi. Celý areál přešel do vlastnictví kolínské římskokatolické farnosti. Vydrancovaná hrobka Jana Nepomuka Svobody přesto zůstává významnou památkou a jedním z klíčových odkazů tohoto mimořádného kolínského duchovního. V roce 2020 byla kaple navržena na památkovou ochranu, avšak proces jejího oficiálního z památnění dosud nebyl uzavřen.

⁹⁷ Jan KAMARÝT – Ladislav KAMARÝT, *Jak v Kolíně bývalo*, Kolín 1996, s. 174.

⁹⁸ I. MINÁŘ, *Mluvicí hrobka děkana Svobody v Kolíně-Zálabí*, s. 59.

⁹⁹ Tamtéž, s. 60.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 59.

¹⁰¹ Jan KAMARÝT – Ladislav KAMARÝT, *Zmizelý Kolín*, Kolín 1998, s. 199.

3 Chrám sv. Bartoloměje v Kolíně

Chrám sv. Bartoloměje je nejvýznamnější sakrální stavbou města Kolína a zároveň jedním z nejcennějších příkladů gotické architektury ve středních Čechách. Jeho historie sahá až do 13. století a během staletí si prošel řadou stavebních úprav. Tato kapitola si klade za cíl představit chrám sv. Bartoloměje v jeho historickém vývoji. Zvláštní pozornost bude věnována obdobím stavební obnovy a zásahům, které probíhaly ve 2. polovině 19. století, tedy v době, kdy zde jako děkan působil Jan Nepomuk Svoboda. Jeho působení se totiž s tímto obdobím úzce prolíná.

Obrázek 9: Dnešní pohled na areál chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně

3.1 Historie chrámu sv. Bartoloměje do roku 1796

Chrám sv. Bartoloměje se tyčí na nejvyšším bodě kolínského návrší a představuje jednu z nejvýznamnějších gotických památek nejen na území České republiky, ale i střední Evropy. Výjimečnost této sakrální stavby spočívá v propojení prvků rané, vrcholné a pozdní gotiky, což z ní činí architektonicky jedinečný objekt.

Počátky chrámu jsou úzce spojeny se založením města Kolína českým králem Přemyslem Otakarem II., v jehož době vznikla první písemná zmínka o tzv. Novém Kolíně nad Labem.¹⁰² Tato zmínka pochází z listiny datované 8. září 1261. Do stejného období se rovněž řadí nedatovaná listina, v níž panovník vyzývá kolínské měšťany k vybudování mohutných městských hradeb.¹⁰³ Lze se domnívat, že stavba farního kostela započala přibližně ve stejnou dobu jako samotné založení města. Archeologické výzkumy však odhalily, že se na místě dnešního chrámu nacházel ještě starší, snad románský kostel, jehož existence předcházela gotické výstavbě.¹⁰⁴

Stavba chrámu sv. Bartoloměje probíhala v několika stavebních etapách, z nichž každá přispěla k jeho výsledné podobě, kterou můžeme dnes obdivovat. V první fázi byl založen trojchórový, stupňovitý závěr presbytáře a vybudovány obvodové zdi síňového trojlodí, včetně obou severních portálů a hlavního západního vstupu.¹⁰⁵ Stavba pravděpodobně postupovala směrem od východu na západ. Došlo zřejmě i k zastřešení kostela a možná i k vybudování krypty svatého Ducha. Po smrti Přemysla Otakara II. v roce 1278 byly stavební práce dočasně pozastaveny.

Ve druhé fázi bylo dokončeno zaklenutí hlavního trojlodí, a to pravděpodobně v upravené podobě oproti původnímu plánu. Na konci 13. století byly rovněž dostavěny dvě štíhlé osmiboké věže na západním průčelí, čímž byl chrám z velké části dokončen jako monumentální farní kostel.

Na jižní straně chrámu vznikla během třetí etapy nová kaple. V této době chrám navštívil mladý Jan Lucemburský spolu s mohučským arcibiskupem Petrem z Aspeltu, během jejich cesty z Uher do Prahy roku 1315.¹⁰⁶ O této události se zmiňuje tzv. *Pabíčková kronika* z 80. let 18. století, která uvádí, že v chrámu existoval latinský nápis připomínající tuto návštěvu.¹⁰⁷ Ten se však do dnešních dnů nedochoval. Roku 1349 postihl Kolín ničivý požár, který zasáhl i chrám. I když nemáme přesné zprávy o rozsahu škod, z iniciativy Karla

¹⁰² P. SOMMER – D. TŘEŠTÍK – J. ŽEMLIČKA, edd., *Přemyslovci*, s. 369.

¹⁰³ J. EMLER, ed., *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, s. 1034.

¹⁰⁴ *Kolínsko – území s archeologickými nálezy: výstava*, Kolín 1999, s. 32.

¹⁰⁵ M. PATRNÝ – J. BERÁNEK, *Arciděkanský chrám sv. Bartoloměje v Kolíně*, s. 86.

¹⁰⁶ Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem: do roku 1618*, Praha 2014, s. 19.

¹⁰⁷ M. PATRNÝ – J. BERÁNEK, *Arciděkanský chrám sv. Bartoloměje v Kolíně*, s. 96.

IV., který na obnovu povolal svého dvorního architekta Petra Parlěře z Gmündu, lze usuzovat, že šlo o značné poškození.

Ve čtvrté etapě, která započala v 60. letech 14. století, byla pod vedením Petra Parlěře zahájena přestavba presbytáře. Nový katedrální chór byl inspirován kostelem sv. Kříže ve švábském Gmündu, jenž byl navržen Parlěřovým otcem Jindřichem.¹⁰⁸ Nová výstavba byla doplněna o dekorativní chrliče, které dodnes plní svou funkci při odvádění dešťové vody.¹⁰⁹ V roce 1378 byl chrám opětovně vysvěcen. Parlěřův záměr propojit nový chór s lodí však zůstal nenaplněn, i když to pravděpodobně zamýšlel, o čemž svědčí nedokončené oblouky.¹¹⁰ Dvorní architekt Karla IV. se podílel mimo jiné i na stavbě chrámu sv. Barbory v Kutné Hoře, který má s kolínským chrámem sv. Bartoloměje mnoho společného. Nejde přitom jen o slohové paralely (vrcholná gotika), ale také o historické vazby související s jeho působením v tomto regionu. Na tuto úzkou provázanost upozorňoval i významný historik umění a jeden ze zakladatelů moderní památkové péče v českých zemích, Zdeněk Wirth.¹¹¹

Poslední stavební etapa proběhla po husitských válkách, které znamenaly výrazný zásah do života chrámu. Kostel byl po dobu téměř dvou století využíván utrakvisty.¹¹² V závěru 15. století bylo nutné přistoupit k opravám, zejména kvůli narušené statické západních věží, které ohrožovaly stabilitu celé stavby.¹¹³ Problém způsobil pohyb rozměrově větších zvonů, které vytvářely trhliny ve zdivu, především v severní věži. Proto byla roku 1504 vystavěna nová, samostatně stojící zvonice v severozápadním rohu, jejímž autorem byl mistr Bartoš.¹¹⁴ Ve stejné době se městská rada obrátila na pražskou královskou komoru se žádostí o vyslání architekta Benedikta Rieda.¹¹⁵ Záznam o jeho případné návštěvě však chybí. Po dalším ničivém požáru došlo ke zničení krovu, který byl následně obnoven podle původního vzoru.

¹⁰⁸ Vladimír RIŠLINK, *Chrám svatého Bartoloměje v Kolíně*, Kostelní Vydří 2007, s. 7.

¹⁰⁹ V dnešní době jsou k vidění pouze repliky původních chrličů z doby Petra Parlěře.

¹¹⁰ Alois HORÁČEK, *Krásy a památky české I.*, Praha 1912, s. 130.

¹¹¹ Alžběta BIRNBAUMOVÁ, *Chrám svaté Barbory v Kutné Hoře*, Praha 1942, s. 5.

¹¹² V. RIŠLINK, *Chrám svatého Bartoloměje v Kolíně*, s. 11.

¹¹³ M. PATRNÝ – J. BERÁNEK, *Arciděkanský chrám sv. Bartoloměje v Kolíně*, s. 109.

¹¹⁴ J. KAMARÝT – L. KAMARÝT, *Kolínský chrám*, s. 35.

¹¹⁵ Tamtéž.

V 17. a 18. století byly realizovány spíše drobnější úpravy, například v roce 1616 byly nově pokryty chrámové věže.¹¹⁶ Během třicetileté války se technický stav chrámu dále zhoršoval a menší opravy nestačily pokrýt rozsáhlé škody. Po válce se však podařilo shromáždit prostředky na potřebné opravy. V 18. století se pozornost zaměřila především na výzdobu interiéru, pořizovaly se nové oltáře a obrazy.¹¹⁷ Vrcholně kritického stavu chrám dosáhl během požáru roku 1796, který zachvátil celé město Kolín a vážně poškodil i samotný chrám.

3.2 Od velkého požáru 1796 do smrti Jana Svobody

Dne 24. července 1796 zasáhla město Kolín jedna z největších tragédií v jeho historii, a to nejrozsáhlejší požár, jaký město kdy zažilo. Podle dochovaných svědectví byl jeho původcem třináctiletý chlapec Jan Zima, který si nedaleko městské zástavby neopatrně hrál s brokovnicí.¹¹⁸ Při výstřelu se z hlavně uvolnila doutnající zátka, která dopadla na doškovou střechu jednoho z domů. Oheň se z této budovy začal rychle šířit a zanedlouho zachvátil celou jižní polovinu Kolína. Z Kouřimské brány se oheň rychle rozšířil k nedaleké zvonici u chrámu sv. Bartoloměje, odkud pokračoval k severní věži. Během krátké doby zachvátil celý krov chrámu a následně i jeho interiér. V plamenech tehdy zanikly nedávno instalované varhany, hlavní oltář, zpovědnice, lavice a další cenné vybavení. Reprezentativní chrám Kolína se proměnil v ohořelou trosku bez střechy, oken a s narušenou statikou. Navzdory zkáze se jako zázrakem zachoval obraz od významného barokního malíře Petra Brandla z roku 1735, umístěný v jedné z kaplí.¹¹⁹ Bezprostředně po katastrofě vyvinula městská rada mimořádné úsilí k záchraně zdevastovaného chrámu. Již téhož roku byl vybudován nový krov, krytý taškami, a věže dostaly nízké šindelové jehlancové střechy.¹²⁰ Postupně následovaly další opravy jak na vnější části stavby, tak i v interiéru. Významnou přestavbou bylo roku 1847 nahrazení původních průčelních střech vysokými jehlancovými střechami,

¹¹⁶ J. VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem: do roku 1618*, s. 187.

¹¹⁷ Richard BIEGEL – Ladislav JOUZA – Vladimír RIŠLINK, *Baroko na Kolínsku I.: společnost a kultura v letech 1650-1730: (rané a vrcholné baroko)*, Kolín 2001, s. 86.

¹¹⁸ Jaroslav KRONUS, *Historie města Kolína ve fotografiích a kresbách. Díl III., Kostely a kapličky*, Kolín 2003, s. 7.

¹¹⁹ Jiří PROCHÁZKA, *Kolín ve fotografii*, Praha 1972, s. 19.

¹²⁰ M. PATRNÝ – J. BERÁNEK, *Arciděkaný chrám sv. Bartoloměje v Kolíně*, s. 114.

pokrytými břidlicí.¹²¹ Tato nákladná úprava byla umožněna díky finanční pomoci tehdejšího vlastníka kolínského panství Václava Veitha.¹²²

Obrázek 10: Chrám sv. Bartoloměje po vyhoření roku 1796

Důležitou osobností v obnově chrámu se stal kaplan Jan Svoboda, jenž nastoupil do funkce roku 1848. Již dva roky po svém jmenování začal psát novou pamětní knihu, v níž popsal špatný stav chrámu. Poukazoval na zchátralou dlažbu, rozbitá okna, polámané lavice a zanedbanost celého interiéru. Již v roce 1849, tedy pouhý rok po příchodu do Kolína, spolu s děkanem Janem Lindnerem zorganizoval opravu varhan, a to za částku 128 zlatých.¹²³ Tři roky po nástupu zahájil Svoboda systematické opravy chrámu. Na vlastní náklady nechal vyměnit zchátralou střechu nad presbyteriem. V následujícím roce zadal opravu zadní strany hlavního oltáře, kde bylo restaurováno jediné dílo, které přežilo ničivý požár z roku 1796, památný Kristův oltář.

¹²¹ Antonín PODLAHA, *Posvátná místa Království českého: dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v Království českém. Řada první, Arcidiecése Pražská*, Praha 1910, s. 41.

¹²² M. PATRNÝ – J. BERÁNEK, *Arciděkanský chrám sv. Bartoloměje v Kolíně*, s. 114.

¹²³ Josef VÁVRA – Antonín HLAVÁČEK – Václav SIXTA, *Dějiny a popis děkanského chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně*, Kolín 1910, s. 50.

Obrázek 11: Chrám sv. Bartoloměje po opravě před rokem 1847 (rytina Carla Würbse kolem roku 1820)

Svobodova aktivita pokračovala i v roce 1853, kdy upozorňoval na otřesný stav oken. Mnohá z nich byla buď zcela zazděná prkny, nebo alespoň částečně, a zbylé vitráže se nacházely v naprosto zuboženém stavu. V průběhu následujících čtyř let bylo ve spolupráci se sklářskou dílnou Karla Pošvy, rodáka z Kolína, zhotoveno celkem sedmnáct nových vitrážových oken.¹²⁴ Na financování této rozsáhlé zakázky byla uspořádána veřejná sbírka, do níž přispěla většina majetnějších kolínských občanů včetně Svobody. Okna, jejichž instalace byla dokončena do roku 1860, se vyznačovala bohatou barevností a mozaikovou kompozicí.¹²⁵ Přestože se objevily výhrady k jejich vizuální nesourodosti a příliš složitým motivům, představovala tehdejší vitrážová výzdoba významný pokrok v obnově interiéru.¹²⁶ Téhož roku byl nově zakryt ochoz chrámu taškami společně se střechami nad kaplemi pod operačními oblouky a venkovními pilíři byly napuštěny dehtem. Dále byla zazděna místa, kterými do stavby prosakovala voda a která dlouhodobě narušovala statiku kleneb.

¹²⁴ J. SVOBODA, *Dějiny kaple Rodičky Boží*, s. 47.

¹²⁵ Josef ŠTOLBA, *Chrám sv. Bartoloměje v Kolíně*, Kolín 1930, s. 4.

¹²⁶ Karel ZAP, *Hlavní chrám sv. Bartoloměje v Kolíně nad Labem*, Památky archeologické a místopisné 4, Praha 1860, č. 1, s. 176.

Obrázek 12: Pohled na vysoké jehlancové střechy pokryté břidlicí (rytina Josefa Rybičky z roku 1851)

Roku 1853 se kaplan Jan Svoboda nezaměřil pouze na vitrážová okna, ale svou pozornost obrátil i k velmi zanedbané dlažbě chrámu. Ta byla od velkého požáru v roce 1796 ve značně zuboženém stavu a její oprava se stávala stále naléhavější. Vzhledem k nedostatku finančních prostředků se Svoboda obrátil s prosbou o pomoc přímo k bývalému císaři Františku I. Dobrotivému. Svou pověst štědrého mecenáše potvrdil i tentokrát, když na položení nové chrámové dlažby přispěl částkou 500 zlatých.¹²⁷ Jelikož však ani tato velkorysá pomoc nestačila na pokrytí všech nákladů, byla v Kolíně vyhlášena veřejná sbírka, která vynesla dalších 210 zlatých.¹²⁸ Renovace dlažby se uskutečnila následujícího roku, kdy byly položeny uhlazené kamenné desky. Při těchto úpravách však nebyla věnována dostatečná pozornost pietě místa, kdy došlo k poškození nebo dokonce k vyzvednutí a

¹²⁷ J. SVOBODA, *Dějiny kaple Rodičky Boží*, s. 50.

¹²⁸ J. M. BALÁK, *Veledůstojný kněz P. Jan Svoboda*, s. 4.

přemístění několika historicky cenných náhrobků, jako například paní Veroniky z Lípy a Karla z Žerotína.¹²⁹ Již o tři roky později, v roce 1857, musela být nově položená dlažba opravována.

V roce 1858 došlo k celkovému očištění vnitřních prostor arciděkanského chrámu a k jejich výmalbě vhodně zvoleným nahnědlým nátěrem. Zároveň byla provedena redukce oltářního mobiliáře, některé barokní oltáře byly odstraněny nebo přemístěny.¹³⁰ Mezi nimi i oltář sv. Rosálie, který dříve stával vedle sakristie a byl nově umístěn do jedné z bočních kaplí. Při jeho přesunu byl v odhaleném zdivu nalezen nápis, který měl označovat počátek výstavby chrámu.¹³¹

Na Svobodovu žádost byl roku 1862 pozván do Kolína významný architekt František Schmoranz starší. Jeho úkolem bylo navrhnout nové zábradlí před chrámem a doplnit chybějící okna včetně jejich gotické ornamentální výzdoby. V témže roce požádal Svoboda svého přítele, P. Vlka, o věnování svícňů pro vnitřní prostory kostela. Výsledkem této žádosti bylo darování šesti honosných a nákladných oltářních svícňů.¹³²

Roku 1865 byla zahájena jednání mezi kolínským arciděkanstvím a hrabětem Kolovratem, příslušníkem významného šlechtického rodu. Týkala se plánované rekonstrukce jedné z kaplí, v níž byl roku 1475 pochován Jan II. Žehrovský z Kolovrat, jeden z hraběcích předků.¹³³ Projekt počítal s umístěním nového gotického oltáře a instalací mozaikových vitráží. Nadějně se rozvíjející jednání však přerušila rakousko-italská válka, která odvedla pozornost i prostředky hraběte k jiným charitativním účelům. Práce na kapli byly proto odloženy na neurčito. Téhož roku proběhla další oprava ochozu chrámu. Byl znovu pokryt novými pískovcovými deskami a veškeré štěrby byly pečlivě vyplněny cementem, čímž se předešlo opětovnému zatékání dešťové vody.

Roku 1868 zadalo děkanství výrobu nových varhan kutnohorské dílně renomovaného varhanáře Antonína Mölzera. Tato výměna si vyžádala také úpravu kruchty. Ta byla

¹²⁹ Josef ŠTOLBA, *Krypty v chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně*, Kolín 1935, s. 8.

¹³⁰ K. ZAP, *Hlavní chrám sv. Bartoloměje v Kolíně nad Labem*, s. 176.

¹³¹ M. PATRNÝ – J. BERÁNEK, *Arciděkanský chrám sv. Bartoloměje v Kolíně*, s. 120,

¹³² J. M. BALÁK, *Veledůstojný kněz P. Jan Svoboda*, s. 5.

¹³³ Tamtéž, s. 5.

posunuta o jeden sloup směrem zpět, čímž se prostor vrátil do původní velikosti. Kruchta byla rovněž doplněna novým zábradlím z pískovce.¹³⁴

Ani ne sto let po katastrofálním požáru roku 1796 postihl chrám sv. Bartoloměje další ničivý živel. Dne 28. října 1869 došlo k požáru, který vznikl od hořící stodoly na Kouřimském předměstí.¹³⁵ Plameny přeskočily na krov zvonice a poté i na severní věž kostela. Štěstím bylo, že se požár nerozšířil dále a hasiči jej dokázali včas uhasit. Taktéž se jim podařilo uchránit i cenné zvony, které by v případě zhroucení zvonice byly nenávratně zničeny. Překvapivým faktem zůstává, že tato událost nebyla zachycena v pamětní knize děkanství, a to ani kaplanem Janem Svobodou, ani děkanem Janem Lindnerem. Nejvíce informací o požáru se dochovalo díky zápisům městského kronikáře Františka Potůčka. Sám Svoboda se o této události zmínil okrajově ve své pozdější publikaci *Nebeský lékař*. V době vypuknutí požáru se navíc kaplan nacházel na návštěvě u svého přítele v Přistoupimi a zprávu o požáru obdržel až cestou do Peček.¹³⁶ Důvody, proč tato událost ani následné opravy chrámových věží nebyly důkladně zaznamenány v církevních kronikách, zůstávají dodnes nejasné.

3.2.1 Nástup Josefa Mockera a založení Jednoty

Požár, který poškodil severní věž kolínského chrámu, si vyžádal bezodkladnou reakci městské rady. Již 22. listopadu téhož roku se na svém zasedání usnesla na tom, že oprava této části chrámu proběhne v následujícím roce.¹³⁷ Mnohem složitější situace nastala v případě samostatně stojící zvonice. Zde proběhla diskuse o jejím osudu, zda ji zachovat, nebo zbourat a zvony přemístit přímo do chrámových věží. Vzhledem k závažnosti rozhodnutí se městská rada obrátila na jednoho z nejvýznamnějších českých architektů té doby, Josefa Hlávku, tehdy působícího ve Vídni. Ve svém dopise ze dne 10. prosince 1869 jednoznačně doporučil zvonici ponechat, a to zejména pro její architektonickou a historickou

¹³⁴ Karel Boromejský MÁDL, *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století*, Praha 1897, s. 21.

¹³⁵ Pamětní kniha (1836) 1886–1900, s. 75.

¹³⁶ Jan SVOBODA, *Nebeský lékař Kristus Ježíš v zázračném svém obraze v kostele děkanském v Chrudimi od 5. dubna 1676 k veřejnému uctění vystavený, co zvláštní Spomocník v těžkostech k němu se utíkajících*, Kolín 1880, s. 140.

¹³⁷ Pamětní kniha (1836) 1886–1900, s. 37.

jedinečnost. Zároveň však uvedl, že kvůli svému zhoršujícímu se zdravotnímu stavu nebude schopen na obnově spolupracovat. V závěru dopisu však doporučil talentovaného mladého architekta Josefa Mockera, který se již v té době profiloval jako perspektivní puristický restaurátor.¹³⁸ Tento návrh městská rada bez otálení přijala a o dva dny později Josefa Mockera kontaktovala. Ten nabídku bez váhání přijal a koncem ledna následujícího roku doporučil dva odborné znalce. Jedním z navržených byl děčínský mistr Ignác Holý, přednost však nakonec dostal František Schmoranz, který měl již předchozí zkušenosti s prací v Kolíně.¹³⁹

Zde bych rád stručně představil osobu Josefa Mockera (1835–1899), který patřil k nejvýraznějším představitelům purismu a historizující novogotiky v české architektuře. Vystudoval Akademii výtvarných umění ve Vídni, kde získal základy stavitelského umění, a svou první samostatnou zakázku vedl již ve 29 letech.¹⁴⁰ V době, kdy se podílel na rekonstrukci chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně, mu bylo 35 let. Zkušenosti nabyté při této práci později zužitkoval při dokončování katedrály sv. Víta v Praze, což je obecně považováno za jeho největší životní dílo. Navázal zde na koncepci zesnulého architekta Josefa Krannerera a na dostavbě katedrály se podílel mezi lety 1872 až 1899.¹⁴¹ Pražská katedrála však nebyla jediným projektem, který nese Mockerův rukopis. V hlavním městě se podílel také na rekonstrukci dalších významných staveb, jako je Prašná brána, přičemž restaurační plány vypracoval na základě pověření městské rady dne 17. července 1878.¹⁴² Dále pak Staronová synagoga, Bazilika sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, Karolinum, Jindřišská věž a další.¹⁴³ Mimo Prahu patřily mezi jeho nejvýznamnější restaurátorské počiny například hrad Karlštejn, na kterém začal pracovat v roce 1866 a pro nějž v roce 1870 vypracoval potřebné plány na opravu, jež předložil vídeňské Centrální komisi pro péči o památky.¹⁴⁴ Dále pak Křivoklát, chrám sv. Barbory v Kutné Hoře či katedrála sv. Štěpána ve Vídni. Po příchodu do Kolína se Mocker vyjádřil i k otázce kostnice přiléhající ke chrámu. Jeho návrh na její odstranění však narazil na odpor tehdejšího kaplana Jana Svobody, který

¹³⁸ M. PATRNÝ – J. BERÁNEK, *Arciděkanský chrám sv. Bartoloměje v Kolíně*, s. 121.

¹³⁹ Tamtéž, s. 125.

¹⁴⁰ Taťána PETRASOVÁ, *Josef Mocker 1835-1899: stavitel katedrály*, Praha 1999, s. 9.

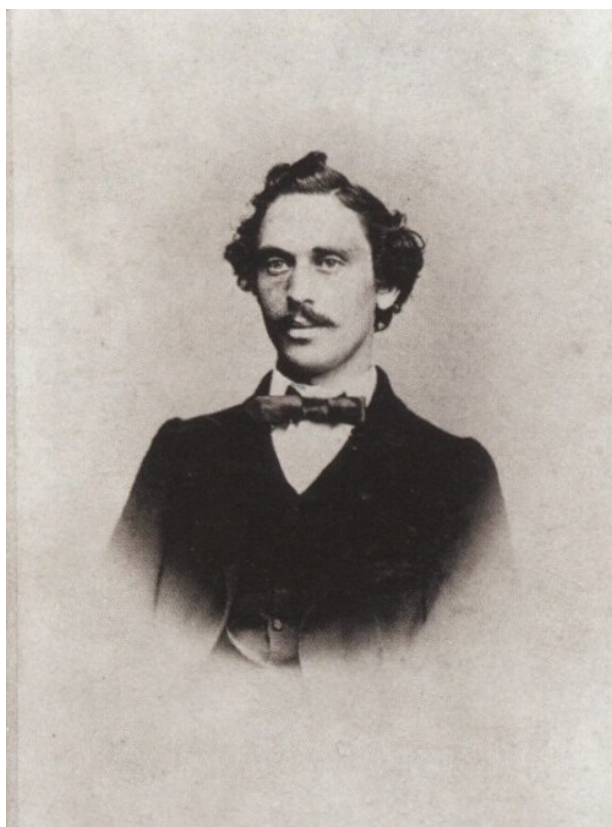
¹⁴¹ *The Builders of the Cathedral: Peter Parler (+1399), Josef Mocker (+1899)*, Praha 1999, s. 6.

¹⁴² Josef MOCKER, *Prašná věž v Praze = Der Pulverthurm in Prag = La tour des poudres*, Praha 1889, s. 10.

¹⁴³ *Heslo Mocker*, in: *Ottův slovník naučný*, XVII, Praha 1901, s. 485–486.

¹⁴⁴ Josef HOBZEK, *Vývoj památkové péče v českých zemích: stručný nástin*, Praha 1987, s. 11.

se pasoval do role ochránce církevních a historických památek. Mezi oběma muži panovaly napjaté vztahy. Svoboda byl znám tím, že prosazoval záchranu všech církevních památek. Naproti tomu Mocker prosazoval své restaurátorské názory bez zbytečných ohledů, což mezi nimi vedlo k častým neshodám. Josef Mocker se během svého života výrazně zapsal do dějin české architektury. Na druhou stranu bývá často kritizován historiky a restaurátory za nadbytečné stylové zásahy, které ne vždy odpovídaly historické skutečnosti. Zemřel 16. ledna 1899 ve svém bytě na Pražském hradě ve věku 63 let.¹⁴⁵

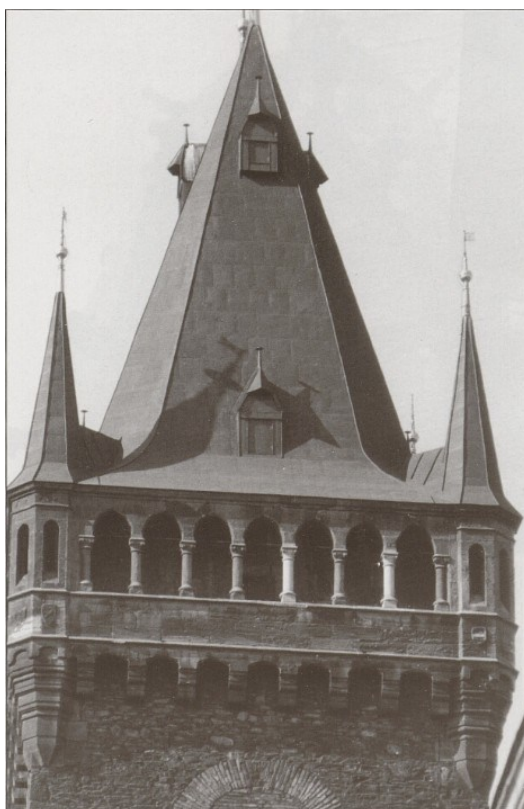
Obrázek 13: Fotografický portrét Josefa Mockera z roku 1865

Dne 7. května 1870 byl oficiálně schválen návrh na úpravy zvonice a zároveň i zahájení oprav severní věže chrámu sv. Bartoloměje. Tato věž měla být rekonstruována podle vzoru jižní věže.¹⁴⁶ K samotné realizaci však došlo až o dva roky později, přičemž věž byla završena osmibokým jehlancem bez štítků a zakončena makovicí s křížem, čímž získala

¹⁴⁵ T. PETRASOVÁ, *Josef Mocker 1835-1899*, s. 78.

¹⁴⁶ Pamětní kniha (1836) 1886–1900, s. 38.

jednodušší, avšak esteticky čistou podobu.¹⁴⁷ Rekonstrukce zvonice neznamena pouze její uvedení do původního stavu, ale nesla i výrazný modernizační prvek. Josef Mocker navrhl doplnění kamenného ochozu, který dodal stavbě reprezentativní i praktický charakter.¹⁴⁸ Realizace tohoto architektonického prvku byla svěřena staviteli Janu Gallatovi z Kutné Hory.¹⁴⁹ Krov zvonice byl následně pokryt kvalitní anglickou břidlicí. Celkový náklad na rekonstrukci zvonice a severní věže činil 31 000 zlatých, což představovalo značnou finanční investici ze strany města i arciděkanství.¹⁵⁰

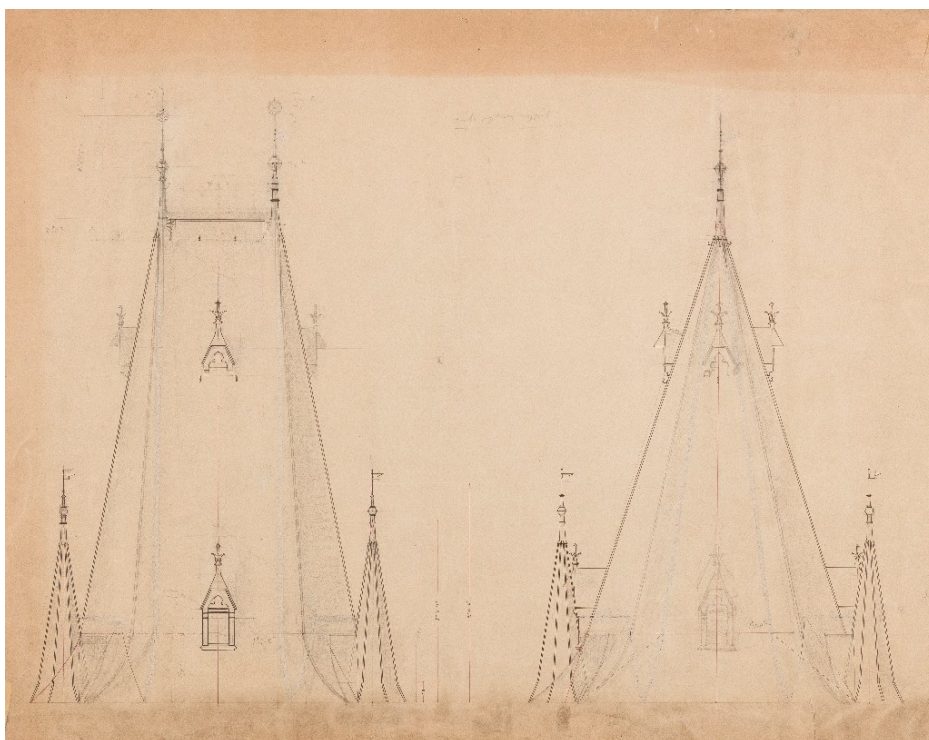
Obrázek 14: Detailní záběr na kamenný ochoz zvonice dle plánů Josefa Mockera (foto z roku 1977)

¹⁴⁷ M. PATRNÝ – J. BERÁNEK, *Arciděkanský chrám sv. Bartoloměje v Kolíně*, s. 125.

¹⁴⁸ František ZLOCH, *Věže kolínského chrámu*. Sborník učitelstva kolínského okresu [Sešit 5]. Tělesná výchova, sport a zdravotní věda, Praha 1957, s. 30.

¹⁴⁹ J. VÁVRA – A. HLAVÁČEK – V. SIXTA, *Dějiny a popis děkanského chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně*, s. 52.

¹⁵⁰ Tamtéž.

Obrázek 15: Plán Josefa Mockera na rekonstrukci střechy zvonice

V následujícím desetiletí nedošlo k žádným významnějším zásahům do chrámové architektury, neboť o opravách z této doby nejsou dochovány žádné písemné zprávy. V roce 1877 však kolínská duchovní správa utrpěla citelnou ztrátu, neboť zemřel dlouholetý děkan Jan Lindner ve věku 66 let. Jeho nástupcem byl jmenován Jan Nepomuk Svoboda, a to jak městskou radou, tak i arcibiskupskou konzistoří, především s ohledem na jeho devětatvacetileté působení a zásluhy v Kolíně. Do funkce byl slavnostně uveden 18. října téhož roku. Na počest této události byly chrámu darovány dva železné kandelábry, které byly instalovány při zábradlí presbyteria. K nim připojili vlastní dary i městský radní Josef Červinka a advokát Vojtěch Vrťátko, kteří přidali každý po jednom kandelábru.¹⁵¹

Na podzim následujícího roku, tedy 1878, se konalo slavnostní pětisté výročí vysvěcení kolínského chrámu sv. Bartoloměje. Tato významná událost časově navazovala na obdobné výročí úmrtí císaře Karla IV. Při příležitosti tohoto jubilejního roku se dne 25. prosince 1878 konala na půdě kolínského arciděkanství schůze předních osobností města.

¹⁵¹ Tamtéž.

Jednalo se o zástupce duchovní správy, městské samosprávy i kulturní veřejnosti.¹⁵² Během tohoto setkání bylo opakovaně poukazováno na technický a estetický úpadek některých částí chrámu, a to zejména chórové části a jejího opěrného systému, ale také na absenci kružby v jižním okně vysokého chóru. Na základě těchto zjištění padlo jednoznačné rozhodnutí o nezbytnosti rozsáhlé a komplexní opravy chrámu. V závěru schůze bylo jednomyslně přijato usnesení o založení spolku nazvaného Jednota pro opravu chrámu sv. Bartoloměje, jehož cílem mělo být nejen zajištění finančních prostředků, ale i odborný dohled nad plánovanými pracemi. Stanovy tohoto spolku byly vypracovány JUDr. Antonínem Cívínem, jedním ze zakládajících členů, a dne 21. ledna 1879 předloženy městské radě ke schválení.¹⁵³ Později je posvětila i arcibiskupská konzistoř, která Jednotu formálně uznala dne 1. října 1879.¹⁵⁴

Obrázek 16: Podoba chrámu sv. Bartoloměje po rekonstrukci zvonice Josefem Mockerem

Práce na dlouho plánované a veřejností očekávané rekonstrukci chrámu sv. Bartoloměje byly oficiálně zahájeny v únoru roku 1881. Tehdy byl opět pověřen vedením

¹⁵² Pamětní kniha (1836) 1886–1900, s. 70.

¹⁵³ Tamtéž.

¹⁵⁴ M. PATRNÝ – J. BERÁNEK, *Arciděkanský chrám sv. Bartoloměje v Kolíně*, s. 125.

celého projektu architekt Josef Mocker, který dostal za úkol nejen vypracovat podrobné plány, ale zároveň dohlížet na průběh všech stavebních zásahů. Již v září téhož roku byly započaty první práce, konkrétně na opěrném systému severní strany chóru. Lešení bylo vztyčeno v prostoru naproti děkanství u sakristie, kde následně proběhla důkladná měření. Na jejich základě byly demontovány první dva opěrné pilíře včetně fiál a chrličů. Tyto prvky se nacházely v tak špatném stavu, že jejich oprava již nebyla možná. Bylo tedy rozhodnuto o vytvoření přesných kopií, které měly nahradit ztracené originály. Výroba těchto replik byla svěřena kamenickému mistrovi Josefu Uzlovi z Prahy.¹⁵⁵ Z původních chrličů bylo možné zhotovit kopie pouze u tří dochovaných kusů. Zbývající exempláře byly nenávratně poškozeny vlivem povětrnosti a požárů. Podle dobového svědectví Františka Potůčka byly fiály ve strašlivém stavu, značně zvětralé, opršelé a ztrácející všechny jemné plastické detaily.

Velká pozornost byla věnována i detailům, kde původní křížové kytky a kraby byly pod vedením Aloise Kroutila, ředitele kolínského cukrovaru a vášnivého znalce architektury a starožitností, přesně kopírovány do nové podoby.¹⁵⁶ První opěrák byl dokončen v létě následujícího roku a počátkem srpna se započalo s realizací druhého. Údajně byly původně zdobeny motivy ptáků, které však následkem eroze zcela vymizely. Zatímco původní pískovec pocházel z oblasti dnešních Štítar a Mezolez, při rekonstrukci byl zprvu zvolen kvalitní, avšak příliš tvrdý hořícký pískovec. Ten se při kamenických pracích ukázal jako nevhodný, a tak byl nahrazen pískovcem z nedalekých Vojic u Hořic, který byl poddajnější při opracování a zároveň vyhovoval požadavkům na dlouhou životnost a estetickou integritu materiálu.

Nákladná rekonstrukce byla rozložena do několika let, přičemž městská rada průběžně uvolňovala prostředky z městského rozpočtu. V roce 1882 byla Josefu Mockerovi vyplacena částka 1 000 zlatých za projektovou dokumentaci a dalších 4 625 zlatých za opravu prvních čtyř pilířů. V následujícím roce 1883 bylo zapláceno 3 954 zlatých a 38 krejcarů za rekonstrukci okna presbyteria spolu s opravou pátého a šestého pilíře. Roku 1884 dosáhly výdaje 7 261 zlatých a 82 krejcarů, včetně nákladů na fiály, opěrné oblouky a pilíře. Josef

¹⁵⁵ Pamětní kniha (1836) 1886–1900, s. 70.

¹⁵⁶ M. PATRNÝ – J. BERÁNEK, *Arciděkanský chrám sv. Bartoloměje v Kolíně*, s. 126.

Mocker navíc obdržel 668 zlatých za svůj autorský dozor. V roce 1885 bylo vyplaceno 1 236 zlatých a 47 krejcarů za další práce spojené s pilíři a konstrukčními prvky. Následující rok, 1886, byl z hlediska výdajů nejméně náročný, celkové náklady činily pouze 109 zlatých a 20 krejcarů. Poslední známá investice proběhla roku 1887, kdy bylo zapláceno 9 zlatých a 75 krejcarů za lešení ke schodišti.¹⁵⁷

Významný zásah do vzhledu chrámu proběhl v roce 1889, kdy byl původní románský portálek severní stěny s půlkruhovou archivoltou a hlubokým ostěním nahrazen novým vstupem ve stylu vrcholné gotiky. Nový portál byl charakteristický lomeným obloukem s profilovanými obloučky a dvojicí vložených sloupků po každé straně. Tento zásah změnil tvář chrámu a symbolicky završil jednu z nejvýznamnějších fází jeho neogotické přestavby.¹⁵⁸

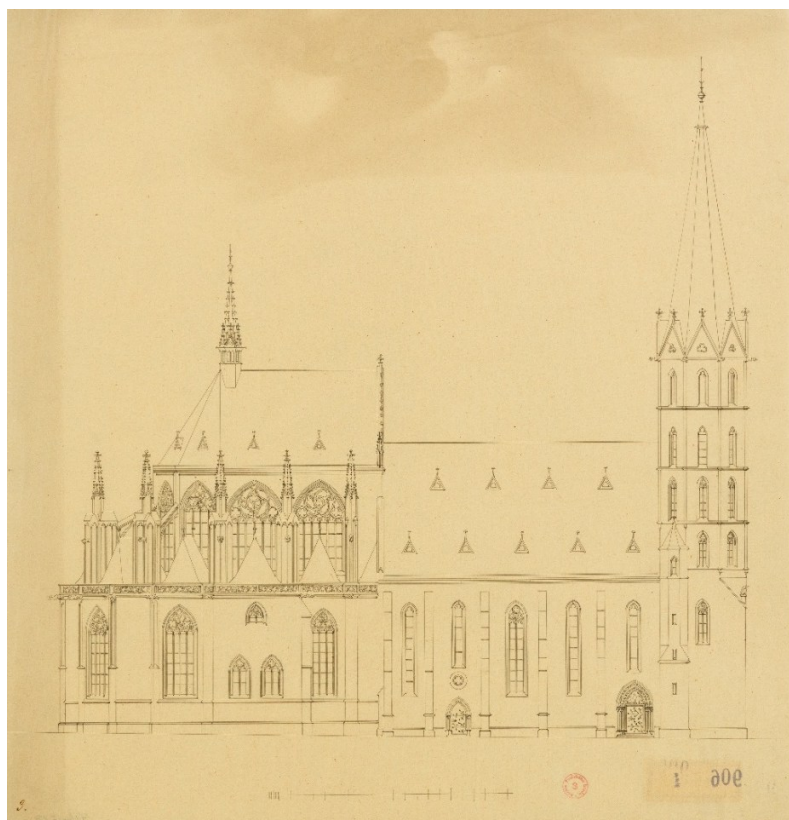
Rok 1889 však přinesl i smutnou událost – 29. prosince zemřel děkan Jan Nepomuk Svoboda ve věku 68 let.¹⁵⁹ Jeho úmrtí mělo přímý dopad na další pokračování stavebních prací, které byly dočasně pozastaveny. S touto událostí se pojí také jistá kuriozita, kdy během smutečního zvonění za zesnulého děkana praskl velký zvon Bartoloměj. Tento zvon byl kdysi přelit ze zbytků svého předchůdce, zvonu Vužana. Nového přelítí se dočkal až v roce 1891.¹⁶⁰ Následujícího roku po uvolnění místa kolínského děkana byl do této funkce zvolen František Růžička.

¹⁵⁷ Tamtéž.

¹⁵⁸ K. ZAP, *Hlavní chrám sv. Bartoloměje v Kolíně nad Labem*, s. 178–179.

¹⁵⁹ Pamětní kniha 1836–1981, s. 523.

¹⁶⁰ J. KAMARÝT – L. KAMARÝT, *Kolínský chrám*, s. 37.

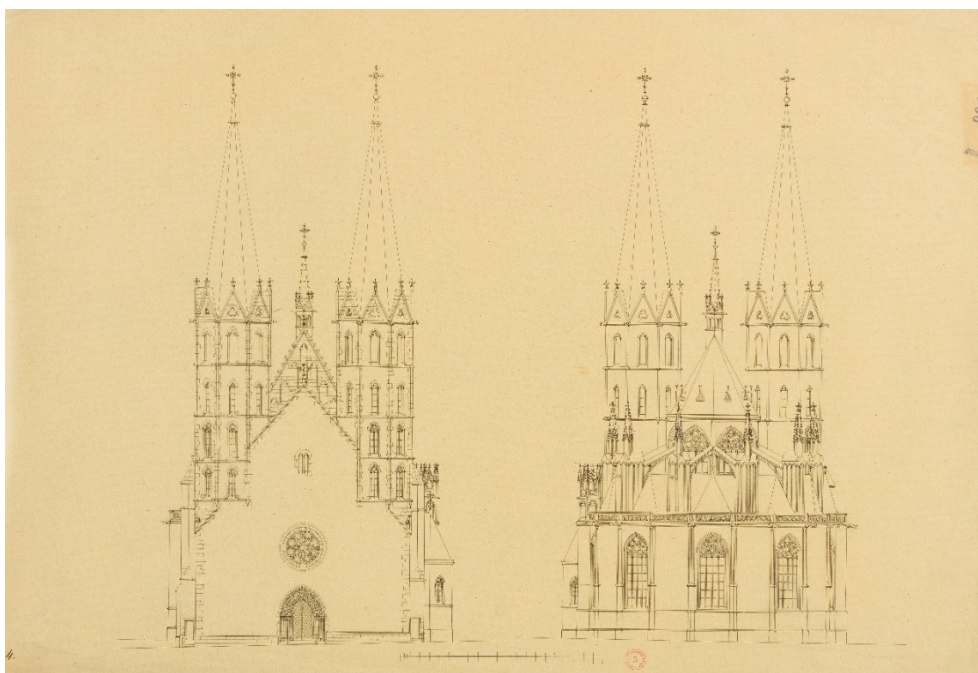
Obrázek 17: Severní strana chrámu sv. Bartoloměje (návrh rekonstrukce Josefa Mockera z roku 1898)

3.3 Chrám sv. Bartoloměje po roce 1889

Po smrti děkana Jana Nepomuka Svobody nastalo v kolínském chrámu sv. Bartoloměje sedmileté období stagnace, během něhož byly všechny restaurátorské práce pozastaveny. Až 24. července 1896 se opět sešli členové Jednoty pro opravu chrámu sv. Bartoloměje, aby projednali zahájení nových prací, tentokrát zaměřených na jednu z bočních kaplí chrámového komplexu. Konkrétně se jednalo o kapli sv. Kříže, jejíž opravu umožnil dar anonymního dárce ve výši 300 korun.¹⁶¹ Z těchto prostředků měl být opraven nejen samotný prostor kaple, ale rovněž její oltář. O několik měsíců později zasedal výbor Jednoty znovu, přičemž předmětem jednání byla rozšířená obnova dalších kaplí. V červenci roku 1898 zaslal architekt Josef Mocker výboru detailní plány a rozpočet na rekonstrukci celého chrámu. Tyto dokumenty byly obratem předány k posouzení císařskému a královskému

¹⁶¹ M. PATRNÝ – J. BERÁNEK, *Arciděkanský chrám sv. Bartoloměje v Kolíně*, s. 131.

ministerstvu osvěty a vyučování s cílem zajistit státní podporu pro plánované práce. Tragickým zlomem se však stala smrt samotného architekta. Josef Mocker zemřel ještě předtím, než se ministerstvo k žádosti vyjádřilo. Tím byla symbolicky uzavřena první velká a systematická fáze rekonstrukce chrámu sv. Bartoloměje, vedená touto výraznou osobností české neogotiky.

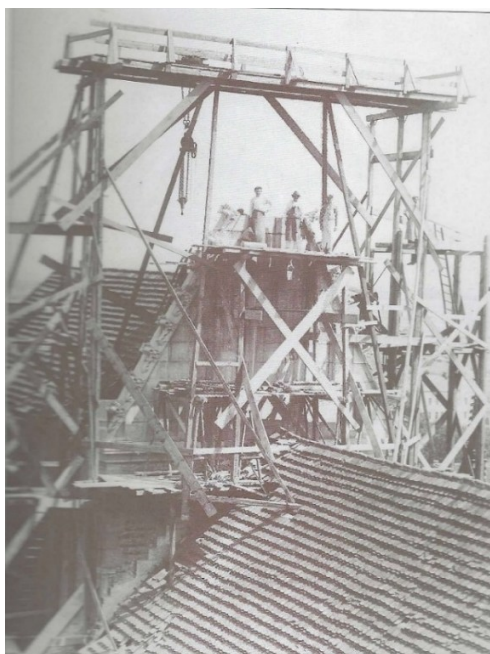

Obrázek 18: Pohled na západní (vlevo) a východní (vpravo) stěnu chrámu (návrh rekonstrukce Josefa Mockera z roku 1898)

Na odpověď z císařského a královského okresního hejtnanství se čekalo až do ledna roku 1900.¹⁶² Navzdory dlouhému vyčkávání byla konečná reakce mimořádně příznivá. Na pokračování rekonstrukce bylo ze státních prostředků uvolněno 30 000 zlatých. Tato částka se stala základem pro tzv. „velkou“ či také „generální“ rekonstrukci, která probíhala mezi lety 1904–1910. Zpoždění s jejím zahájením však způsobily vážné komplikace, a to závažná nemoc děkana Františka Růžičky, neshody v organizaci prací a přetrvávající nedostatek finančních prostředků. Samotné práce pak byly vedeny podle mírně upravených plánů Josefa Mockera jeho nástupcem, architektem a restaurátorem Ludvíkem Láblerem, dalším

¹⁶² Tamtéž, s. 132.

významným představitelem českého purismu a historismu.¹⁶³ Stavební dozor byl svěřen inženýru Antonínu Hlaváčkovi, jenž vedl detailní stavební deníky.¹⁶⁴ Ty jsou dnes cenným historickým pramenem, neboť obsahují nejen podrobné popisy jednotlivých zásahů, ale i technické kresby a dobové fotografie dokumentující proměnu chrámu. V roce 1905 byla rovněž obnovena Jednota pro opravu chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně, která dokázala shromáždit více než 5 000 korun na vnitřní rekonstrukci.¹⁶⁵ Součástí této etapy se stalo rovněž pořízení uměleckého díla, které je dnes považováno za jednu z dominant chrámového interiéru, křížové cesty od sochaře Františka Bílka.¹⁶⁶ Do kostela byl rovněž umístěn nový novogotický hlavní oltář, který vytvořila sochařská škola v Hořicích.¹⁶⁷ Ačkoliv některé práce pokračovaly až do ledna 1911, chrám byl již 2. října 1910 slavnostně vysvěcen.¹⁶⁸ Tím byla završena nejrozsáhlejší rekonstrukce, kterou svatobartolomějský chrám ve své historii prošel.

Obrázek 19: Snímek z roku 1906 zachycující rekonstrukci chrámu sv. Bartoloměje během generální přestavby

¹⁶³ J. KAMARÝT – L. KAMARÝT, *Zmizelý Kolín*, s. 63.

¹⁶⁴ Státní okresní archiv Kolín, Archiv města Kolín, bez inv. č., Stavební deníky.

¹⁶⁵ A. PODLAHA, *Posvátná místa Království českého*, s. 42.

¹⁶⁶ Josef ŠTOLBA, *Kolín, město a okres*, Praha 1934, s. 57.

¹⁶⁷ František ZLOCH, *Chrám sv. Bartoloměje v Kolíně. Kolínsko*. Sborník učitelstva kolínského okresu [Sešit 6]. Výtvarné umění na Kolínsku, Praha 1957, s. 11.

¹⁶⁸ M. PATRNÝ – J. BERÁNEK, *Arciděkanský chrám sv. Bartoloměje v Kolíně*, s. 142.

Rekonstrukční aktivity tím však neskončily. Již v roce 1912 došlo k odstranění vnější omítky zvonice a vyspárování jejího zdiva. Veškeré další práce však musely být přerušeny s vypuknutím první světové války. Kostnice, která rovněž vyžadovala nezbytné opravy, musela počkat až do 30. let 20. století, jak je podrobněji rozebráno v samostatné kapitole této práce.

Ke konci druhé světové války se chrám znovu ocitl v ohrožení. Dne 15. března 1945 dopadla při americkém leteckém náletu puma těsně vedle severní zdi chrámu. Výbuch vážně poškodil přilehlé děkanství a narušil statiku opěrného systému.¹⁶⁹ Tlaková vlna a střepiny zcela zničily vitrážová okna v celé severní a částečně i jižní části chrámu.¹⁷⁰ Rekonstrukcí těchto vitráží se později zabývala bakalářská práce Anny Bartoňové, zaměřená právě na jejich obnovu po druhé světové válce.¹⁷¹ Samotný opěrný systém však zůstal poškozený až do 70. let, kdy se přistoupilo k jeho důkladné opravě. Tyto práce pak pokračovaly ještě během následující dekády.

Obrázek 20: Budova kolínského arciděkanství po zásahu bomby

¹⁶⁹ Jana ČEVONOVÁ – Jindřich ZÁHORKA, *Budova arciděkanství při kostele sv. Bartoloměje v Kolíně*, Památky středních Čech 38, Praha 2024, č. 1, s. 21.

¹⁷⁰ Pamětní kniha 1836–1981, s. 745.

¹⁷¹ Anna BARTOŇOVÁ, *Rekonstrukce vitráží chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně po druhé světové válce*. Praha 2020. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění. Vedoucí práce PhDr. Milan Pech, Ph.D.

V roce 2004 byla zahájena další významná etapa rekonstrukce, tentokrát zaměřená na jižní stěnu a okna vysokého chóru, který byl vybudován podle koncepce Petra Parléře. Opravy probíhaly až do roku 2011 a zahrnovaly rovněž sanaci dlažby, izolaci venkovního ochozu a zásahy do interiéru chóru. Součástí této fáze byl také záchranný archeologický výzkum, který přinesl nové poznatky o podobě raně gotického závěru chrámu.¹⁷²

Další menší práce byly realizovány mezi lety 2012 a 2014. Nejnovější rekonstrukční zásahy probíhaly v letech 2024–2025 a byly zaměřeny především na interiér chrámu. Během těchto úprav byly například objeveny dosud neznámé, vybledlé fresky na stěnách, které poskytly další důležité informace o výzdobě chrámu ve starších obdobích.

Arciděkanský chrám sv. Bartoloměje, spolu se samostatně stojící zvonící a celým areálem, byl dne 31. prosince 1965 zapsán do Ústředního seznamu nemovitých kulturních památek. Dne 16. srpna 1995 byl chrám oficiálně prohlášen Národní kulturní památkou.¹⁷³

¹⁷² M. PATRNÝ – J. BERÁNEK, *Arciděkanský chrám sv. Bartoloměje v Kolíně*, s. 144.

¹⁷³ Petra HOLLEROVÁ, *Moje město Kolín. Cesta k modernímu umění*, Kolín 2015, s. 71.

4 Literární činnost Jana Svobody

V této kapitole představím a charakterizuji literární činnost děkana Jana Nepomuka Svobody, která je nejen bohatá a rozmanitá, ale i významná z hlediska poznání církevního a kulturního vývoje Kolína ve 2. polovině 19. století. Jan Svoboda se ve svých textech projevuje jako obrozenecky laděný vlastenec, historiograf a dokumentarista, který kladl důraz na zachování paměti o minulosti města a jeho duchovních institucí.

Již jako kaplan začal Svoboda přispívat do farní kroniky vedené katolickou farností v Kolíně. Byl také prvním, kdo do ní psal v českém jazyce. Jeho zápisy najdeme například v *Pamětní knize 1836–1981*, která sloužila jako úřední záznam o činnosti duchovních a o událostech týkajících se farnosti, chrámu sv. Bartoloměje i samotného města. První záznam pochází z roku 1849, tedy rok poté, co byl Svoboda jmenován kaplanem. Zápisy se dochovaly také v *Hospodářské knize děkanství 1871–1941*, jež sloužila především jako účetní kniha, avšak obsahuje i poznámky k úpravám starého Zálabského hřbitova a výstavbě jeho hrobní kaple.

Mimo farní kroniky si Svoboda vedl i vlastní osobní kroniku, kterou psal od roku 1865.¹⁷⁴ Ta má rozsah několika set stran a detailně zachycuje nejen jeho rodinnou historii, kněžské působení, ale také veřejné aktivity v období let 1848–1887. Významnou součástí jsou i pečlivé záznamy o finančních výdajích jeho osobního života a architektonických počínů v Kolíně. Bohužel se nedochovaly žádné záznamy ani stavební deníky týkající se rekonstrukcí chrámu sv. Bartoloměje po příchodu Josefa Mockera.

Jan Svoboda se kromě své široké kulturní a duchovní činnosti zapojil také do vedení matrik města Kolína. Svým pečlivým přístupem významně přispěl k jejich vysoké kvalitě a přesnosti. Kolínské matriky z tohoto období vynikají svou podrobností – Svoboda do nich uváděl nejen jméno zesnulého, ale i příčinu úmrtí, přesné datum a hodinu skonu a další cenné údaje. Za pozornost stojí i zmínka o počtu zvonů, které zesnulému zvonily během vzpomínkové ceremonie. Tyto záznamy dnes představují důležitý pramen pro historiky a badatele zabývající se nejen dějinami Kolína, ale i každodenním životem jeho obyvatel v druhé polovině 19. století.

¹⁷⁴ Kronika Jana Svobody, s. 18.

Během svého života vydal Jan Svoboda také tři knižní publikace, všechny až po svém jmenování děkanem. První vydaná kniha pochází z roku 1878 a nese název *Slavnostní řeč při pětistileté památce posvěcení zálabské kaple sv. Víta v Kolíně: 16. června 1878. Upomínka na pětistileté jubileum zasvěcení původní kaple sv. Víta na Zálabí v Kolíně, slavená dne 14., 15., 16. a 17. června l.P. 1878.* Publikace vznikla jako připomínka oslav pětistého výročí zasvěcení kaple sv. Víta. Obsahuje slavnostní řeč, doplněnou o historický výklad kaple a přilehlého hřbitova. Svoboda v textu zdůrazňuje svůj podíl na jejich obnově a péči o celý areál, čímž dokumentuje své zásluhy a osobní zaujetí pro památkovou péči.

V roce 1880 Svoboda vydává svoji druhou publikaci s názvem *Nebeský lékař Kristus Ježíš v zázračném svém obraze v kostele děkanském v Chrudimi: od 5. dubna 1676 k veřejnému uctění vystavený, co zvláštní Spomocník v těžkostech k němu se utíkajících.* Tato kniha se zaměřuje na historii Chrudimi a na kult zázračného obrazu Krista, jenž byl od roku 1676 uctíván v chrudimském děkanském kostele. Kniha rovněž obsahuje náboženské písně, seznam kolínských děkanů a krátký přehled o duchovním životě v Kolíně. Jedná se o dílo s duchovním a regionálním přesahem, které reflektuje Svobodovy kořeny.

Třetí a poslední publikace napsána děkanem Svobodou nese název *Dějiny kaple Rodičky Boží a podle stojícího chudobince, pak dějiny pouti do Roztěže a popis ukončení.* Věnuje se kapli Panny Marie Sedmibolestné, kterou Svoboda zrekonstruoval. Text zachycuje jak dějiny samotné kaple a přilehlého špitálu, tak i popis poutní tradice a její obnovy. Dílo je důležitým svědectvím o jednom z jeho nejranějších projektů.

Díky dobrému finančnímu zázemí si mohl dovolit vydávat knihy i na vlastní náklady. Osobnost a činnost Jana Svobody se odrazila také v pracích jiných autorů, především těch, kteří se zabývali historií Kolína. Jedním z nich byl Jan Matěj Balák, který zaznamenal Svobodovu činnost během jeho kaplanských let 1848–1877. Jako další je tehdejší kolínský kronikář František Potůček, který vyjádřil Svobodovi uznání v zápisu o jeho smrti v roce 1889.¹⁷⁵ Dále Josef Vávra, středoškolský profesor a historik, mu poděkoval v předmluvách obou dílů *Dějin královského města Kolína nad Labem* za poskytnutí zdrojů a spolupráci.

¹⁷⁵ Pamětní kniha (1836) 1886–1900, s. 273.

Celkově lze Svobodovu literární tvorbu charakterizovat jako romantizující, s důrazem na vlastenectví a náboženství. V jeho dílech se kněz často stylizuje do role zachránce, ochránce paměti a zvelebitele duchovních i kulturních hodnot. Tento styl, typický pro druhou polovinu 19. století, souzní s dobovou mentalitou a ideály národního obrození. Ačkoli byl Jan Svoboda bezesporu jednou z významných osobností tehdejšího Kolína, jeho vlastní záznamy často natolik zdůrazňují jeho osobní zásluhy, že přínos dalších spolupracovníků zůstává v pozadí. Ve svých titulech a kronikách se někdy stylizuje do role zachránce nejen tohoto chrámu, ale i dalších církevních památek. Tento heroizující tón může čtenáři zprostředkovat poněkud jednostranný pohled na skutečný průběh událostí.

Jeho přínos matrikám a farním kronikám má navzdory všem nedostatkům nezastupitelnou historickou hodnotu, a to nejen pro dějiny chrámu sv. Bartoloměje, ale také pro poznání urbánních, kulturních a duchovních dějin města Kolína.

Závěr

Cílem této bakalářské práce bylo zaměřit se na osobnost kaplana a pozdějšího děkana Jana Nepomuka Svobody a blíže popsat jeho život a působení ve městě Kolín. Přestože se jedná o výraznou postavu místních dějin druhé poloviny 19. století, dosud nevznikla žádná ucelená odborná publikace, která by systematicky zpracovala jeho životní osudy a veřejnou činnost. Klíčovým zdrojem informací se proto staly především jeho vlastní zápisy, kroniky a knihy, na jejichž vzniku se sám autorsky podílel. Na základě těchto pramenů lze o této osobnosti vyvodit řadu podnětných poznatků.

Jan Nepomuk Svoboda významně přispěl k rozvoji kulturního a duchovního života Kolína. Mezi jeho zásluhy patří revitalizace chátrajícího zálabského hřbitova a spolupodílení se na založení nového hřbitova, dále založení první veřejné knihovny ve městě a vedení rekonstrukce dnes již zbořené kaple Panny Marie Sedmibolestné. K jeho největším úspěchům bezpochyby náleží záchrana a obnova kostnice, která měla být v roce jeho nástupu do úřadu kaplana zbořena. Upozorňoval rovněž na zhoršující se stav chrámu sv. Bartoloměje a jeho okolí včetně zvonice. Díky jeho písemné činnosti máme dnes k dispozici cenné historické informace o Kolínu, a především o chrámu sv. Bartoloměje od poloviny 19. století.

Během psaní této práce mě neustále provázela otázka, zda byl Jan Svoboda skutečně takový, jak se sám ve svých textech prezentoval, tedy jako neúnavný zachránce církevních a kulturních památek, a zda si skutečně zaslouží uznání za svou činnost v Kolíně. Na základě uvedených faktů lze říci, že v jistém ohledu ano. Jeho aktivity prokazatelně přispěly k zachování několika důležitých místních památek a k povznesení kulturního života města. Na místě je však i otázka, zda skutečně šlo o záchranu objektů v pravém slova smyslu, nebo spíše o iniciativy vycházející z jeho vlastních ambicí.

Svoboda byl bezesporu energickým a ambiciózním člověkem, který se nebál pouštět do několika projektů současně. Tato aktivita byla do určité míry podpořena i jeho finančním zázemím a vysokým sebevědomím. Finanční prostředky mu umožnily nejen financovat opravy památek, ale rovněž budovat si reputaci a přízeň veřejnosti. Při čtení jeho textů na mě místy působí až egocentricky. Často staví sám sebe do centra dění a připisuje si zásluhy i v případech, kde jeho role nebyla zcela klíčová. Příkladem může být jeho působení v

Jednotě pro obnovu chrámu sv. Bartoloměje, kde se někdy prezentoval jako jediný iniciátor činnosti, ačkoli stanovy tohoto spolku vypracoval JUDr. Antonín Cívín.

Lze si povšimnout, že Jan Svoboda ve svých spisech místy záměrně zveličoval technický i estetický úpadek některých staveb. Výmluvným příkladem je kaple Panny Marie Sedmibolestné, kterou ve svých textech vykreslil téměř jako ruinu, jejíž záchrana byla naléhavá a neodkladná. Takový způsob líčení zřejmě nesloužil pouze ke zdůraznění potřeby obnovy, ale také k posílení vlastního obrazu jako nepostradatelného ochránce kolínských církevních a historických staveb. V tomto světle lze vnímat i jeho snahu o utváření pozitivního odkazu, jenž měl v jeho případě zásadní význam a na který velmi dbal.

V průběhu své činnosti se dostával do sporů s představiteli městské rady i s významnými osobnostmi, jako byl restaurátor Josef Mocker. Tyto spory se týkaly zejména vedení oprav na arciděkanském chrámu a zacházení s barokní kostnicí. Svoboda byl však zároveň velmi zdatný v sebezprezentaci, neboť své činy rád připomínal a zdůrazňoval při každé příležitosti. Zajímavé je, že v jeho textech zcela chybí prvky sebereflexe. Vystupuje výhradně jako pozitivní postava, která se obětavě zasazuje o blaho města. Negativní události, jako například ničivý požár z roku 1869, zmiňuje pouze okrajově, v publikaci *Nebeský lékař* jim věnuje pouhé dva až tři řádky, ačkoliv šlo o událost značného významu.

Jan Svoboda byl znám svou silnou oddaností katolické víře a konzervativním přístupem k náboženským otázkám. K jiným náboženským směrům projevoval rezervovaný až odmítavý postoj, který často přecházel v otevřené pohrdání. Tento jeho postoj se až na jednu výjimku týkal i celé židovské komunity, která však tvořila významnou součást kolínského obyvatelstva již od doby vlády Václava II., v souvislosti s rozvojem královského horního města Kutné Hory.

Za svého života byl Jan Svoboda mezi obyvateli Kolína velmi oblíben. Pečoval o město a zasazoval se o jeho kulturní rozvoj. V kontrastu s tím je však jeho dnešní pozice. Osobnost, která se téměř vytratila z kolektivní paměti veřejnosti. Lidé, kteří nenavštíví areál chrámu sv. Bartoloměje, se s jeho jménem pravděpodobně nikdy nesetkají. Naopak v kruzích regionálních historiků je stále ceněn a uznáván jako výrazná osobnost kolínských dějin.

Na závěr považuji za vhodné uvést popis děkana Svobody, jak jej zachytil jeho současník František Potůček, jenž jej osobně znal:

„Zvěčnělý byl to muž šlechetného charakteru, dobromyslný, dobročinný, v životě svém neúhonný, velice střídmý a skromný. O zvelebení chrámů a hřbitovů měl stále velikou péči, ano i po městě viděti lze předměty činnosti jeho čelící k okrase...“¹⁷⁶

Tento popis je ve své podstatě výstižný, přesto je třeba dodat, že právě střídmost a skromnost nebyly vlastnostmi, které by Jana Nepomuka Svobodu zcela charakterizovaly. To se mimo jiné ukázalo při výstavbě jeho monumentální hrobní kaple i v jeho ochotě investovat vlastní prostředky do řady projektů, často s viditelným cílem zanechat po sobě trvalou památku.

Přes určité rozpory mezi vlastní sebe prezentací a reálným obrazem zůstává nepopíratelné, že Jan Nepomuk Svoboda sehrál v dějinách Kolína významnou roli. Pečoval o město i o arciděkanský chrám sv. Bartoloměje s mimořádnou oddaností a přispěl k zachování řady památek, které můžeme obdivovat dodnes. Jeho osobnost byla nepochybně výjimečná a z hlediska regionálních dějin si zaslouží naši pozornost i uznání.

¹⁷⁶ Pamětní kniha (1836) 1886–1900, s. 273.

Zdroje

4.1 Prameny

Archiv Pražského hradu, fond arch. Josef Mocker – os. pozůstalost, sg. T 36, inv. č. 916–966.

Josef EMLER, ed., *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars II. Annorum 1253–1310*, Praha 1890, s. 1034.

Regionální muzeum Kolín, fond Pozůstalost Josef Štolba, bez inv. č., Opis kroniky „Kolínská knihovna založená Janem Svobodou a Antonínem Horou pod ochranou Rodičky Boží 1852“, autor J. Svoboda, opis J. Štolba.

Regionální muzeum v Kolíně, Kronika Jana Svobody, přírůstkové číslo 134/88.

Státní okresní archiv Kolín, fond Arciděkanský úřad Kolín, Hospodářská kniha děkanství 1871–1941.

Státní okresní archiv Kolín, fond Arciděkanský úřad Kolín, Pamětní kniha 1836–1981.

Státní okresní archiv Kolín, fond Jan Svoboda – pozůstalost, inv. č. 11, Pamětní kniha „Památnosti města Kolína, zejména správa týkající se hřbitovu a jieh upravení 1. Páně 1872.“ Autor Jan Svoboda.

Státní okresní archiv Kolín, fond Jan Svoboda – pozůstalost, inv. č. 15, Koncept výpůjčního řádu knihovny.

Státní okresní archiv Kolín, fond města Kolín, bez inv. č., Pamětní kniha (1836) 1886–1900, dostupné z: <https://archiv.mukolin.cz/cz/o-meste/kronika-mesta/kronika-mesta-kolina-1886-1900/>.

Státní okresní archiv Kolín, fond města Kolín, bez inv. č., Stavební deníky.

4.2 Literatura

Jan Matěj BALÁK, *Veledůstojný kněz P. Jan Svoboda, děkan kolínský a jeho blahodárná působnost co kaplana i měšťana v Kolíně od roku 1848 do roku 1877*, Kolín 1877, 16 s.

Anna BARTOŇOVÁ, *Rekonstrukce vitráží chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně po druhé světové válce*. Praha 2020. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Katolická teologická fakulta, Ústav dějin křesťanského umění. Vedoucí práce PhDr. Milan Pech, Ph.D., 75 s.

Richard BIEGEL – Ladislav JOUZA – Vladimír RIŠLINK, *Baroko na Kolínsku I.: společnost a kultura v letech 1650-1730: (rané a vrcholné baroko)*, Kolín 2001, 279 s.

Alžběta BIRNBAUMOVÁ, *Chrám svaté Barbory v Kutné Hoře*, Praha 1942, 32 s.

Jana ČEVONOVÁ – Jindřich ZÁHORKA, *Budova arciděkanství při kostele sv. Bartoloměje v Kolíně*, *Památky středních Čech* 38, Praha 2024, s. 1–28.

Heslo Hora, in: *Ottův slovník naučný*, XI, Praha 1897, s. 557–558.

Heslo Mocker, in: *Ottův slovník naučný*, XVII, Praha 1901, s. 485–486.

Heslo Schmoranz, in: *Ottův slovník naučný*, XXIII, Praha 1905, s. 14.

Josef HOBZEK, *Vývoj památkové péče v českých zemích: stručný nástin*, Praha 1987, 39 s.

Petra HOLLEROVÁ, *Moje město Kolín. Cesta k modernímu umění*, Kolín 2015, 88 s.

Alois HORÁČEK, *Krásy a památky české I.*, Praha 1912, s. 128–135.

Jan KAMARÝT – Ladislav KAMARÝT, *Kolínský chrám. Stavebně historický průvodce*, Kolín 1988, 47 s.

Jan KAMARÝT – Jiří VANČURA, edd., *Kolínské zvony: historie, věže, věžáci*, Kolín 1995, 95 s.

Jan KAMARÝT – Ladislav KAMARÝT, *Jak v Kolíně bývalo*, Kolín 1996, 278 s.

Jan KAMARÝT – Ladislav KAMARÝT, *Zmizelý Kolín*, Kolín 1998, 331 s.

Hana KASALOVÁ – Vladimír HEPNER, *Postoje české veřejnosti ke kulturním památkám a památkové péči: Závěrečná zpráva o řešení výzkum. úkolu*, Praha 1976, 62 s.

Kolínsko – území s archeologickými nálezy: výstava, Kolín 1999, 48 s.

Jaroslav KRONUS, *Historie města Kolína ve fotografiích a kresbách. Díl III., Kostely a kapličky*, Kolín 2003, 139 s.

Karel Boromejský MÁDL, *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století*, Praha 1897, s. 19–43.

Robert MAREK, *Městská knihovna a čítárna v Kolíně*, Věstník klubu čsl. turistů-odbor Kolín: Vlastivědný sborník středního Polabí 5, Kolín 1928, č. 1, s. 1–4.

Ivan MINÁŘ, *Mluvící hrobka děkana Svobody v Kolíně-Zálabí*, Památky středních Čech 34, 2020, č. 1, s. 55–61.

Josef MOCKER, *Prašná věž v Praze = Der Pulverthurm in Prag = La tour des poudres*, Praha 1889, 50 s.

Jiřina NESVADBÍKOVÁ – Vlastimil VINTER – Zdeněk WIRTH, *K vývoji památkové péče na území Československa. Sv. 1, Přehled právních dokumentů a nástin vývoje 1749–1958*, Praha 1983, 215 s.

Michal PATRNÝ – Jan BERÁNEK, *Arciděkanský chrám sv. Bartoloměje v Kolíně: historický a stavební vývoj*, České Budějovice 2014, 179 s.

Jaroslav PEJŠA – Petr KRČMÁŘ, *Poznámka k počátkům veřejné knihovny v Kolíně*, Archivní prameny Kolínska 6, 1997, s. 11–23.

Taťána PETRASOVÁ, *Josef Mocker 1835-1899: stavitel katedrály*, Praha 1999, 78 s.

Antonín PODLAHA, *Posvátná místa Království českého: dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v Království českém. Řada první, Arcidiecése Pražská*, Praha 1910, s. 25–46.

Emanuel POCHE, *Umělecké památky Čech 2*, Praha 1978, s. 82–88.

Jiří PROCHÁZKA, *Kolín ve fotografii*, Praha 1972, 191 s.

Vladimír RIŠLINK, *Chrám svatého Bartoloměje v Kolíně*, Kostelní Vydří 2007, 63 s.

Petr SOMMER – Dušan TŘEŠTÍK – Josef ŽEMLIČKA, edd., *Přemyslovci: budování českého státu*, Praha 2009, 779 s.

František STRAKA, *Kolínské kostely a památky*, Kolín 1940, s. 4–13.

Jan SVOBODA, *Upomínka na pětistileté jubileum zasvěcení kaple sv. Víta*, Kolín 1878, 32 s.

Jan SVOBODA, *Nebeský lékař Kristus Ježíš v zázračném svém obraze v kostele děkanském v Chrudimi od 5. dubna 1676 k veřejnému uctění vystavený, co zvláštní Spomocník v těžkostech k němu se utíkajících*, Kolín 1880, 142 s.

Jan SVOBODA, *Dějiny kaple Rodičky Boží a podle stojícího chudobince, pak dějiny pouti do Roztěže a popis ukončené jubilejní slavnosti*, Kolín 1882, 96 s.

Josef ŠTOLBA, *Chrám sv. Bartoloměje v Kolíně*, Kolín 1930, 16 s.

Josef ŠTOLBA, *Kolín, město a okres*, Praha 1934, 131 s.

Josef ŠTOLBA, *Krypty v chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně*, Kolín 1935, 32 s.

The Builders of the Cathedral: Peter Parler (+1399), Josef Mocker (+1899), Praha 1999, 39 s.

Josef VÁVRA – Antonín HLAVÁČEK – Václav SIXTA, *Dějiny a popis děkanského chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně*, Kolín 1910, 76 s.

Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem: do roku 1618*, Praha 2014, 275 s.

Josef VÁVRA, *Dějiny královského města Kolína nad Labem: od roku 1618 do roku 1888*, Praha 2015, 448 s.

Vlastimil VINTER, *Úvod do dějin a teorie památkové péče. I., Nástin vývoje a základní ideové otázky památkové péče*, Praha 1971, 251 s.

Karel ZAP, *Hlavní chrám sv. Bartoloměje v Kolíně nad Labem*, Památky archeologické a místopisné 4, Praha, 1860, č. 1, s. 173–184.

František ZLOCH, *Věže kolínského chrámu*, Kolínsko: Sborník učitelstva kolínského okresu [Sešit 5]. Tělesná výchova, sport a zdravotní péče, Praha 1957, s. 28–30.

František ZLOCH, *Chrám sv. Bartoloměje v Kolíně*, Kolínsko: Sborník učitelstva kolínského okresu [Sešit 6]. Výtvarné umění na Kolínsku, Praha 1957, s. 10–11.

4.3 Internetové zdroje

Kostnice, Bartolomějské návrší – poklad v srdci Kolína, dostupné z:
<https://www.bartolomejskenavrsi.cz/pamatky/kostnice> (11. 5. 2025).

Roman ŠULC, *Kaple Panny Marie Sedmibolestné (zaniklá), Cesty a památky*, dostupné z:
<https://www.cestyapamatky.cz/kolinsko/kolin/kaple-panny-marie-sedmibolestne-zanikla>
(18. 5. 2025).

Helena ŠPŮROVÁ, *Polivkův koželuzský Starý mlýn. Vodní mlýny*, 9. 12. 2024, dostupné z:
<https://www.vodnimlyny.cz/no/mlyny/estates/detail/2735-polivkuv-kozeluzsky-stary-mlyn>
(16. února 2025).

Zahrady na parkáně, Bartolomějské návrší – poklad v srdci Kolína, dostupné z:
<https://www.bartolomejskenavrsi.cz/pamatky/zahrady-na-parkane> (10. 5. 2025).

Vyjádření k využití nástrojů umělé inteligence

Při zpracování bakalářské práce s názvem *Význam děkana Jana Svobody pro chrám sv. Bartoloměje a Kolín* byla využita umělá inteligence jako podpůrný nástroj pro usnadnění rešerše relevantní odborné literatury. Umělá inteligence nebyla využita k automatickému generování textu.

Seznam obrázků

Obrázek 1: František FRIDRICH, fotografický portrét Jana Nepomuka Svobody před rokem 1866. In: J. PEJŠA – P. KRČMÁŘ, *Poznámka k počátkům veřejné knihovny v Kolíně*, s. 19.

Obrázek 2: Kresba kostnice po roce 1869. In: K. B. MÁDL, *Soupis památek historických a uměleckých*, s. 44.

Obrázek 3: Jan KUBRT, kaple Panny Marie Sedmibolestné z roku 1935. In: J. KAMARÝT – L. KAMARÝT, *Zmizelý Kolín*, s. 110.

Obrázek 4: Nápis nad vchodem do místnosti, v níž se knihovna nacházela. In: J. PEJŠA – P. KRČMÁŘ, *Poznámka k počátkům veřejné knihovny v Kolíně*, s. 21.

Obrázek 5: Ivan MINÁŘ, hrobní kaple Jana Svobody (foto z roku 2019). In: I. MINÁŘ, *Mluvící hrobka děkana Svobody v Kolíně-Zálabí*, s. 55.

Obrázek 6: Ivan MINÁŘ, interiér hrobní kaple Vzkříšení Páně (foto z roku 2019). In: I. MINÁŘ, *Mluvící hrobka děkana Svobody v Kolíně-Zálabí*, s. 57.

Obrázek 7: Ladislav KAMARÝT, opukový sarkofág děkana Jana Svobody (foto kolem roku 1900). In: I. MINÁŘ, *Mluvící hrobka děkana Svobody v Kolíně-Zálabí*, s. 59.

Obrázek 8: Jaroslav KRONUS, vila „Děkanka“, postavená Janem Svobodou, těsně před zbouráním roku 1977. In: J. KAMARÝT – L. KAMARÝT, *Zmizelý Kolín*, s. 199.

Obrázek 9: Dnešní pohled na areál chrámu sv. Bartoloměje v Kolíně. In: *Bartolomějské návrší – poklad v srdci Kolína*, dostupné z: <https://www.bartolomejskenavrsi.cz/pamatky/chram-sv-bartolomeje> (15. 6. 2025).

Obrázek 10: Ladislav KAMARÝT, chrám sv. Bartoloměje po vyhoření roku 1796. In: J. KRONUS, *Historie města Kolína ve fotografiích a kresbách*, s. 7.

Obrázek 11: Carl Würbs, chrám sv. Bartoloměje po opravě před rokem 1847 (rytina kolem roku 1820). In: J. KRONUS, *Historie města Kolína ve fotografiích a kresbách*, s. 8.

Obrázek 12: Josef Rybička, pohled na vysoké jehlancové střechy pokryté břidlicí (rytina z roku 1851), In: J. KRONUS, *Historie města Kolína ve fotografiích a kresbách*, s. 9.

Obrázek 13: Josef Székely, fotografický portrét Josefa Mockera z roku 1865. In: T. PETRASOVÁ, *Josef Mocker 1835-1899*.

Obrázek 14: Jaroslav KRONUS, detailní záběr na kamenný ochoz zvonice dle plánů Josefa Mockera (foto z roku 1977). In: J. KRONUS, *Historie města Kolína ve fotografiích a kresbách*, s. 8.

Obrázek 15: Plán Josefa Mockera na rekonstrukci střechy zvonice. Archiv Pražského hradu, fond arch. Josef Mocker – os. pozůstalost, sg. T 36, inv. č. 920.

Obrázek 16: Podoba chrámu sv. Bartoloměje po rekonstrukci zvonice Josefem Mockerem. Archiv Pražského hradu, fond arch. Josef Mocker – os. pozůstalost, sg. T 36, inv. č. 927.

Obrázek 17: Severní strana chrámu sv. Bartoloměje (návrh rekonstrukce Josefa Mockera z roku 1898). Archiv Pražského hradu, fond arch. Josef Mocker – os. pozůstalost, sg. T 36, inv. č. 937.

Obrázek 18: Pohled na západní (vlevo) a východní (vpravo) stěnu chrámu (návrh rekonstrukce Josefa Mockera z roku 1898). Archiv Pražského hradu, fond arch. Josef Mocker – os. pozůstalost, sg. T 36, inv. č. 939.

Obrázek 19: František KRÁTKÝ, snímek z roku 1906 zachycující rekonstrukci chrámu sv. Bartoloměje během generální přestavby. In: J. KAMARÝT – L. KAMARÝT, *Zmizelý Kolín*, s. 63.

Obrázek 20: Budova kolínského arciděkanství po zásahu bomby. In: J. ČEVONOVÁ – J. ZÁHORKA, *Budova arciděkanství při kostele sv. Bartoloměje v Kolíně*, s. 21.